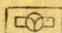
LIETUVOS UNIVERSITETO TEISIŲ FAKULTETO DARBAI
MÉMOIRES de la FACULTÉ DE DROIT de L'UNIVERSITÉ de LITHUANIE
II Tomas, 23 — 86 pp. III Knygos.

ALBINAS RIMKA

LIETUVOS PREKYBOS SANTYKIAI

LIGI UNIJOS SU LENKAIS.



KAUNAS — VALSTYBĖS SPAUSTUVĖ — 1925 m.

Lietuvos prekybos santykiai ligi unijos su Lenkais*).

1. Įvedamieji paaiškinimai.

Cia tiekiamieji „Lietuvos prekybos santykiai ligi unijos su Lenkais" reikia imti drauge su „Lietuvos visuomenės ūkio bruožais ligi Liublino unijos metų" (atskirai atspausdinta iš „Teisių Fakulteto Darbų" 1 kn.). Priežastis aiški: kurio nors krašto prekybos santykius tikrai suprasti tegalima tiktai tuomet, kai žinome, koki socialinio ir ekonominio pobūdžio santykiai buvo iš viso. O „Lietuvos visuomenės ūkio bruožai" kaip tik šituos bendrojo pobūdžio santykius mėgina parodyt. Taigi čia, mėgindamas paliesti senovės Lietuvos prekybos santykius, aš drįstu apleisti visas tas bendrojo pobūdžio pastabas ar istorijos įvykius, kurie būtų reikalingi, jei „Lietuvos visuomenės ūkio bruožų" visai nebūtų. Tik skaitytojui, kuris del vienų ar kitų priežasčių negalėtų ar nenorėtų su „Lietuvos visuomenės ūkio bruožais" susipažinti, arba kuris iš kitų šaltinių to paties nežinotų, trumpai noriu pabrėžti šit ką:

1. Lietuvių tautos kilmę ir jų senovės gyvenamą plotą aš vaizduojuosi mаž daug taip, kaip apie tai savo laiku rašė Hirtas, Schräderis, a. a. Būga ir kt. tyrinėtojai;

2. Lietuvos ūkio istorijos tyrinėjimas, ypač giliosios senovės, turi apimti ne tik šių dienų vienų lietuvių gyvenamas vietas, bet ir visų lietuvių tautos prabočių, Būgos vadinamų aisčių giminės, gyventasias sritis.

Iš šito seka, kad:

a) Lietuvos prekybos santykių tyrinėjimas turi siekti vad. priešistorinių laikų ir

b) jis turi apimti plotus (priešistoriniams laikams) į rytus nuo Vislos ligi Dauguvos ir Pripetės-Dnieprо sričių (žiūr. K. Būgos žemėlapius jo rašinyj „Aisčių praeitis vietų vardų šviesoje", Kaunas, 1924 m.).

2. Sąlygos prekybos santykiams prasidėti.

Kultūros ir ūkio istorikai dar ir šiandien ne vienodai aiškina prekybos kilimą. Vieniems rodosi, kad pirmykštė prekių ar produktų pasikeitimo forma buvusi d o v a n a, kitiems — paprastas g r o b i m a s arba p l ė š i m a s. Mūsų reikalui šitas ginčas le-

*) Tekste vartojami raštų ir šaltinių sutrumpinimai yra paaiškinti 63—64 pp.

miamos reikšmės neturi, ir mes galime jo visai neliesti. Tiek „dovanojamoji" tiek „grobiamoji" „prekyba" yra visai ne prekyba, o tik paprastas varo ar liuoso noro pasidalinimas turimais turtais ar šiaip kokiomis gerybėmis. Be to, tokia „prekyba" gali paliesti tik žmones, gimines ar apskritai asmenis, kuriems numirus ar kitur išsikėlus visi santykiai prapuola savaime. Tuo tarpu mums rūpi Lietuvos, t. y. tam tikro aiškiai aprėžto ploto, prekybos santykiai su kitais kraštais ar tų kraštų gyventojais, pradedant seniausiais laikais. Žinoma, ir čia galima vaizduotis „prekybą", kurios dalyviai vieni kitus žudo ar plėšia — arba mandagiai vieni kitiems dovanas duoda. Taip pat ūkio ir kultūros istorikai pažįsta giminių, kurios palaiko nuolatinius prekybos santykius net savo tarpe kovodamos, ir tai daro gana savotišku būdu: tam tikroj abiem pusėm žinomoj vietoj slaptai padeda savo turimų produktų perteklius, ir kaimynai, visa tai radę, padeda iš savų perteklių tiek, kiek jiems rodos naudinga ar verta; ir jeigu pirmieji, radę ekvivalentą, pasitenkina, tai reikalas jau baigtas: drąsiai ima kaimynų paliktą ekvivalentą, o savąsias prekes palieka, kurias tuojau pasiima kitą naktį atėjęs kontragentas — kaimynas. Tačiau, bendrai imant, prekybos santykiai tarp dviejų kontragentų, (arba dviejų kraštų) vienoj ar kitoj formoj, tik tada tegalimi, kai tie kraštai ar kotragentai turi ką nors skirtinga. „Visai vienodi kraštai ar visai vienodi žmonės nedaug ką teturi vieni kitiems pasiūlyt" ir „juo žemesnis kultūros laipsnis, juo mažiau tereiškia prekyba" (Ratzel, Antropogeographie, II, 414). Šitie Ratzelio žodžiai reikia turėti galvoje ir Lietuvos prekybos santykius tyrinėjant.

3. Prekybos santykiavimų sąlygos senovės lietuviškųjų giminių gyventuose kraštuose.

Kiek žinoma, lietuviškųjų giminių bočiai iš senų senovės gyveno, kaip sėslieji žmonės žemdirbiai, Pabaltmario kraštuose. Savo sparnais jie siekė Vislos ir Dauguvos upių, bet visa masė gyveno Nemuno upyne ligi pat Berezinos-Pripetės-Dniepro. Taip pat žinoma, kad šitos lietuviškųjų giminių gyventosios ir dabar gyvenamos sritys tuo pačiu laiku savo prigimtinių salygų nėra pakeitusios, išskirant, gali būti, tik tai, kad senovėje galėjo būti daug daugiau miškų ir viso, kas su miškais ankštai surišta. Tuo būdu ir Lietuvos ūkio produktų rūšys, o su tuo ir prekybos santykavimų pagrindas, taip pat lengvai patiriamas. Javai, gyvuliai, žuvys ir miškų ūkio produktai (žvėrys, paukščiai, bitės ir t. t.) — tai beveik ir viskas, ką Lietuvos ūkis svetimšaliui galėjo patiekti. Teisybė, viena ar antra Lietuvos ūkio produktų rūšis Lietuvoje galėjo tarpti geriau, negu kitur, arba patys gyventojai galėjo sugebėti tą ar kitą produktą geriau paruošti (pav. primenu plačiai žinomą Tacito liūdymą apie tai, kad lietuviškosios giminės geriau,

ne vokiečiai, žemės ūkyj darbavos). Bet, apskritai imant, Lietuvos ūkio produktai, del grynai prigimtinių sąlygų, perdaug didelio kitų kraštų gyventojų patraukimo senovės gadynėje turėt negalėjo; nes jų buvo, arba būti galėjo, ir bile kuriame kitame krašte, o viena ar antra menkesnės reikšmės geresnė savybė vargu bau galėjo apmokėti tų laikų perdaug jau sunkias ir brangias transporto išlaidas. Patiems Lietuvos gyventojams taip pat nebuvo jokio būtino reikalo leistis į tolimas ir pavojingas keliones savo gyvenimo reikmenims įsigyti: jų gamta ir ūkis tiekė visko, kas tik gyvenimui būtinai reikalinga. Tokiose sąlygose ilgesnį laiką gyvenančios giminės ir tautos, ypač jeigu jos iš šalies perdaug netrukdomos, paprastai, sugeba sudaryti ir savaimingą kultūrą. Tokios kultūros Lietuvoj buvimą ligi šiol daug kas ginčijo, nors kalbos ir kiti daviniai tokiam buvimui neprieštaravo. Šiandien, kai, be kitų, paskelbta ir prof. Spicino naujausiųjų tyrinėjimų išdavos (žiūr. jo ,,Litovskija drevnosti '', Tauta ir žodis, III kn., 112—171p.), tai rimtam ginčijimui vietos būti negali. Tuo būdu ir Lietuvos prekybos santykių tyrinėtojas šiandien jau negali tenkintis vienu nurodymu į senovės Lietuvos ūkio prigimtines sąlygas, nes, gali būti, savaimingoji jos gyventojų kultūra tas sąlygas pakreipė ir panaudojo taip, kad ir tolimų kraštų pirklius arba vartotojus Lietuvos ūkio produktai viliojo? Šitokio klausimo neleidžia apleisti net ir istorijos patiekiamieji daviniai apie Lietuvos ūkio būtį jau vad. istoriniais laikais. Nes tai, kas viduramžių misijonieriui ar pirkliui atrodė niekam tikusiu ir nieko nevertu „pagonies“ padaru, tai anksčiau ar kitokiomis sąlygomis galėjo būti nemaža brangenybė. Pagaliau istorija apskritai, o Lietuvos istorija ypačiai, pažįsta ir kultūrų kilimo-puolimo gadynes. Tokių gadynių, kaip Spicinas ir kiti tyrinėtojai įrodo, būta ir Lietuvoje (ryškiausioji Lietuvos kultūros kilimo gadynė — VI—VII amžius).

Prie visa to prisideda dar viena aplinkybė arba teisingiau — dar viena prekė — tai gintaras. Senovės Rytų kraštuose, o ir kitur, gintaras buvo labai branginamas — net daugiau ne auksas. O jo gauti daugiausia buvo galima tik senovės lietuviškųjų prūsų gyventuose kraštuose, nors kurį laiką buvo gaunamas ir kitur Europoj. Taigi, jeigu net visas kitas Lietuvos ūkio šakas paneigti, tai gintaras vienas sudaro pagrindą prekybos santykiams užmegsti net su tolimiausiais kraštais Ar toki santykiai buvo ir kaip toli jie siekė? Kokių vaisių jie davė ir kokių pėdsakų paliko? — Tai vis klausimai, į kuriuos turi stengtis atsakyt ne vien tik Lietuvos prekybos ar ūkio istorijos tyrinėtojas.

4. Seniausieji Lietuvos prekybos santykiavimų pėdsakai.

Tikriausias bet kurios prekybos santykiavimų pėdsakas—tai pinigai. Bet Lietuviai savo tikrus muštinius pinigus pradėjo vartoti gana vėlai, ir jų radiniai svetimuose kraštuose mums jau

nieko nepasako. Daug svarbesni įrodymai — svetimų pinigų radiniai Lietuvoje. Bet jeigu prekybos pėdsakais laikyti vien pinigus, tai senovės lietuviškųjų giminių prekybos santykių beveik visai nerastume. Nes „senovės arabiškųjų pinigų Lietuvoje visai nesurasta“ (Spicinas, TŽ, III, 161).[1]) Arabiškųjų pinigų keletas radinių surasta tik iš vėlesniųjų laikų, maždaug nuo X š. Taip pat nedaug rasta ir Romos pinigų. Net Vakarų Europos pinigų iš vėlesniųjų laikų nedaug tesurasta. Bet ar tai jau įrodymas, kad senovės Lietuva beveik jokių prekybos santykių neturėjo?

Iš viso, surastieji muštiniai pinigai nei jų kiekis negali būti laikomi nei vieninteliais, nei tikriausiais buvusių prekybos santykiavimų rodikliais. Jeigu dviem tūkstančiam metų praėjus to laiko gyventojai apie šių dienų prekybos santykiavimus imtų spręsti tik iš piniginių radinių, tai jų sprendimas būtų visai be jokios vertės. Tegu senovės žmonės turimus pinigus ir dažniau „pavedė žemei“, negu šianden tai daroma. Bet vis delto nereikia manyti, kad senovės žmonių „bankai“ buvo žemės gelmėse ar kad šių dienų žmonės visus tuos „bankus“ ar „skarbus“ turi būti suradę. Šiuo atžvilgiu archaiologų ir ne archaiologų dažnai daromos išvados apie buvimą ar nebuvimą prekybos santykių, pasirėmus mažesnės ar didesnės vertės numizmatiniu radiniu, yra visai nedidelės mokslinės vertės. Juk net ir šiandien gana dideli pinigų rinkiniai gali susidaryti ir susidaro visai be prekybos santykiavimų; o iš kitos pusės - gana didelės prekybos tranzakcijos atliekamos be tiesioginės pinigų pagalbos. Be to, pati prekyba yra daug senesnė už muštinius pinigus, kurie visuose kraštuose pasirodo jau gana vėlai. Senovės Babelyj, Egipte ir kt. būta net kredito operacijomis paremtų prekybos santykiavimų su bepinigiu, t. y. muštinių pinigų nevartojant, atsiskaitymu. Tai gi ir Lietuvoj senovės arabų ar kito kurio krašto pinigų nesuradimas ar suradimas savaime dar nieko neparodo.

Antras dalykas tai toks. Kultūros ir ūkio istorikai yra surinkę nemaža davinių, iš kurių matyti, kad pirmieji prekybos santykiavimai paprastai atliekami be pinigų pagalbos, o duodant daiktą už daiktą arba prekę už prekę. Negalima paneigti ir Kohno tyrinėjimų išdavos, kur pasakyta, kad Europos centro gyventojų (Odero ir Vislos sričių) pirmykštė prekyba buvo palaikoma „vien tik p r a b a n g o s d a l y k a i s, papuošalais, gal būt, dar ir tokiais dalykais, kurie turėjo religinio pobūdžio“ (S—K, Hs, VII—VIII). Tai buvusi pirmykštė prekyba, kuri galėjusi siekti net laikų prieš ugnies vartojimą. Druskos prekyba jau reikia laikyti antruoju prekybos plėtojimos laipsniu (S—K, Hs, X),—kada jau buvo varto-

---

[1]) Ktaip sako Fischeris (žiūr. jo „Geschichte des Teutschen Handels, I 121): „Den Weg auf dem Dnieper herauf in die Ostsee scheinen auch manchmal die Asiatischen Kaufleute genommen zu haben.... Unter den Indern verstehen die Alten (Cornelius Nepos, Pomponius Mela) die Araber, deren und andere asiatische Muenzen noch heutzutage (veikalas atspausdintas 1785 metais) in heidnischen Gräbern an der Ostsee gefunden werden“.

jama ugnis, atsirado didesni reikalavimai, taip pat patobulėjo transportas. Tas pats Kohnas prisimena prof. Kisso tyrinėjimų dar 1859 metais, kuris priėjo išvados, kad „visi senovės radiniai turi n u m i z m a t i n i o pobūdžio, nes, del piniginės sistemos stokos, bronzos p a p u o š a l a i sudarė šeimos turtą ir tarpininkavo mainomojoj prekyboj“. Varšuvos prof. Przyborowskis numizmatinio pobūdžio rado net geležiniuose peiliukuose (S—K, Hs, XIV—XV). Iš kitos pusės, mes dar ir šiandien galime rasti ne tik Afrikoj ar Australijoj, bet ir šių dienų civilzacijos centruose nemaža žmonių, kurie nešioja auksinių ar sidabrinių pinigų papuošalus (retežėlius, brasletus ir kt.). O kad senovėje numizmatinio pobūdžio turėjo gyvuliai ir jų produktai, tai taip pat senai mokslo įrodytas ir visiems žinomas dalykas.

Tuo būdu išeina, kad, kalbant apie senovės Lietuvos prekybos santykius, pirmoj eilėj reikia tureti galvoje toki daiktai arba prekės, kur buvo susikaupę daugiau prabangos žymių ir savybių. Toksai daiktas ir buvo arba galėjo būti Pabaltmario pakraščių gintaras, už kurį buvo galima gauti tų prabangos dalykų, kurių čia nebuvo, o gal ir dar kas nors. Ir toki prabangos dalykai Lietuvoje randami — tai žalvariniai ir net variniai daiktai.

5. Lietuvos prekybos santykiavimų pradžia.

Tikrai nustatyti Lietuvos prekybos santykiavimų pradžią — šiandien yra beveik negalima. Jeigu mes imsime tos prekybos rodikliu vieną gintarą, tai čia perdaug toli nenueisime. Dalykas toks, kad seniau gintaro būta ne vien Lietuvoj ar Rytų Prūsuose, bet ir daug toliau į vakarus ir net Skandinavijos pakraščiuose. Taip pat gintaro būta ir kai kuriose Centralinės Europos vietose, tarp kita ko ir šių dienų Lenkijoj ar, rodos, Galicijoj. Del to patys vieni gintaro radiniai senovės Rytų kultūros kraštuose arba Grekų ir Romos gyventojų būklė e dar nieko neįrodo. Bet yra ir visa eilė davinių, kurie verčia manyti, kad senovės Rytų ir Viduržemio pakraščių gyventojams (romėnams, grekams) buvo pažįstamas ir Lietuvos arba lietuviškųjų prūsų gintaras. Daug davinių rodo, kad kitur buvusio gintaro kiekiai buvo nelabai dideli; tuo tarpu yra žinoma, kad savo laiku senovės kultūrų žmonės jų labai daug teturėjo. Taip pat ir senovės gintaro radinių rūšys rodo giminystę su šių dienų Pabaltmario kraštų gintaru. Vienintelis argumentas prieš lietuviškojo gintaro patekimą į senovės Rytų ir Viduržemio kulturų centrus yra tas, kad nesurasta aiškių tiesioginio santykiavimo pėdsakų. Bet pav. Genthe nustato, kad Etruskai, kurie kelią į Pabaltmario gintaro sandelius žinojo jau nuo 5 š., patį Pabaltmario gintarą pažinoję daug anksčiau (jis randamas seniausiuose Etruskų kultūros kapuose dar iš Caeres (Cerveteri) gadynės), o ir patys grekai Pabaltmario gintaro gaudavę, Etruskams tarpininkaujant, jau nuo 7 š. (G, TN, 102). Kai kurie autoriai mena, kad tik del šito Etruskų tarpininkavimo savo

laiku senovės žmonės ir manė, būsią gintaras pareina kur nors iš etruskų gyventųjų vietų arba iš netolimų kaimynų. Kiek daug to gintaro būta, rodo jau faktas, kad keltų-etruskų 1-2 š. kapų radiniai rodo net paprastas liaudies moteris gintaro karolius nešiojusias (S-K,HS,L). O etruskų kultūros pėdsakų randama ne tik Vakarų Europoj ir Rytų Prūsuose, bet ir pačioj Lietuvoj. Tarp kita ko, Sadowskis mano, jog kadaise Oškabaliuose (Bartininkų val.) rastoji žalvarinė stirnos galva esanti itališkai-etruskiškos kilmės (žiūr. S-K, Hs, 174).

Bendrai imant, reikia pripažinti, kad tiek daug davinių rodo mūsų gintaro buvimą senovės Rytų ir Pietų kultūros kraštuose, jog tiesioginiai ar netiesioginiai prekybos santykiavimai su tais kraštais tūrėjo būti, ir jie turėjo siekti gana gilios senovės. Tik čia mes susitinkame su visa eile sunkenybių, kurios kliudo tų santykiavimų pradžiai ir lytims nustatyti. Vienas liūdymas prieš tokių santykiavimų buvimą yra Tacito žinomas pasakojimas apie Aestus, kurie, esą, visai gintaro nevertinę tol, kol „mūsų (t. y. romėnų) prabanga jiems vardą padarė, neapdirbtą atiduodą ir stebisi, kad mokama už tai" (cituota iš Lohmeyer, Geschichte..., I, 6) Vienok kitas senovės rašytojas, Pytheas, rašęs apie 320 m. prieš Kristaus gimima, nors ir pasakoja apie gintaro menką vertinimą (girdi, „gyventojai vartoja jį malkų vietoj ir ugnį kūrena"), bet drauge pabrėžia, kad „parduodavę jį kaimynams teutonams". O Voigtas, kuris šituos Pytheaso žodžius paduoda, dar prideda pastabą, kad senovės rašytojai greičiausiai bus dalyko esmės nesupratę, ir prūsų šventosios ugnies kultą bus palaikę paprastu ugnies kurenimu pasišyldymo tikslams (žiūr. V, GP, I, 19, 27 ir kt.).

Tuo būdu mes matome, kad ir senesnieji istorikai lietuviškojo gintaro prekybos senovėje toli gražu neužginčija. O yra istorijos tyrinėtojų, kaip Fischeris, Sadowskis, Kohnas, Raugemontas ir kt., kurie, kaip pamatysime, eina daug toliau ir nurodo net lietuviško gintaro prekybos kelius. Bet tuo tarpu būs geriau, jei mes arčiau prisižiūrėsime šių dienų archaiologijos daviniams. Ir čia pirmoj eilėj stovi jau minėtas prof. Spicino rašinys apie Lietuvos senovės liekanas, kuris yra išspausdintas „Tautos ir Žodžio" III kn. Spicino nuomonė man atrodo daugiau patikima ypač delto, kad jis pats ištyrė visus naujausius archaiologijos radinius pačioj Lietuvoj, taip pat turėjo progos susipažinti ir su prof. K. Būgos ir kt. naujausiais kalbų mokslo daviniais ir, savo rašinį rašydamas, juos omeny turėjo.

Spicinas, kaip ir daugelis kitų tyrinėtojų, prieina išvadų, kad Lietuvos kultūrintojais buvę gotai, kurie dar Romėnų laikais apsigyvenę Vislos įtakoje ir užsiėmę prekyba Šitie gotai ir „paėmę į savo rankas Lietuvos prekybą su svetimais kraštais, tuo pačiu laiku turėdami prekybos santykių su Danija, Šiaurės Vokiečiais, Roma ir ruošdamies brautis prie Juodųjų jūrų. "(S, TŽ, III, 133). Tačiau tiesioginės įtakos šitie gotai turėję tik į lietuviškuosius prūsus ligi Nemuno (ten pat 134 p.). Bet „Lietuvoj, nors ir sii-

pnai, atsispindi visa Švedų žalvario gadynė", kuri Monteliuso ir kt. tyrinėjimais prasidėjusi apie 1700 (kitų tyrinėjimais apie 2500) ir pasibaigusi apie 600 (kt. tyrin. - 1000) m. prieš Kristaus gimimą (S, T., III, 127 128). Iš to seka, kad jau tais laikais vienu ar kitu keliu lietuviai turėjo tos kultūros paliesti būti. Ir jeigu tos pačios gadynės radiniuose ir šiaip įvairiuose liūdymuose sutinkama lietuviškasis gintaras, tai galima drąsiai prileisti, kad tai ir bus buvusiųjų prekybos santykiavimų pėdsakai. Kaip dideli buvo tie santykiavimai, šiandien sunku kas nors pasakyti. Nedidelis kiekis surastųjų vad. švediškosios žalvario kultūros dirbinių Lietuvoje dar nedaug ką pasako ne tik delto, kad daugelis tų dirbinių galėjo visai pražūti, bet ypač dar ir delto, kad iš pat pradžių lietuviškosios giminės vargu bau galėjo savo gintarą tinkamai įvertint Čia, greičiausiai, bus buvę taip, kaip savo laiku Amerikoj ir kt.: auksas ir kitos brangenybės, kur jų yra labai daug ir platesnių prekybos santykiavimų nėra, beveik visai nevertinamos ir atiduodamos už pusdykę ar kokį menkos vertės papuošalą.

Tuo būdu mes matome, kad tiek senovės rašytojų liūdymai, tiek archailogijos radiniai aiškiai rodo, kad prekybos santykiavimų Lietuva yra turėjusi dar prieš Kristaus gimimą ir kad tie santykiavimai pirmiausiai bus pasireiškę mainais gintaro į žalvarinius daiktus.

6. Lietuvos pirmykštės prekybos santykiavimų plotis.

Nereikia nė įrodinėti, kad patys lietuviai gilioje senovėje savo prekių į tolimus kraštus negabeno. Tai aišku jau iš to, kad lietuviškųjų giminių gyvenamos vietos savo geografine padėtim tolimų kelionių neskatino, o gyvenimo reikalas jų taip pat, kaip sėsliųjų žemės darbo žmonių, į tolimas keliones varyte nevarė. Iš viso, pirmykštės kultūros žmonės tik ten greičiau pirkliais pavirsta, kur prigimtinės ar socialinės salygos prie to veste priveda. Tad jeigu lietuviškojo gintaro ar kt. randama senovės grekų, romėnų ar kt. kapuose, tai tas gintaras galėjo ten patekti ir be tiesioginio lietuvių santykiavimo su romėnais, grekais ar kt., o per tarpininkus. Kas tie tarpininkai buvo — gotai, etruskai ar kt, tai mūsų reikalui antraeilės svarbos klausimas. Tačiau yra nemaža istorijos liudymų ar bent gana rimtai pagrįstų spėjimų, kurie rodo, kad galėjo būti ir tiesioginių gintaro prekybos santykiavimų su gana tolimais kraštais. Tais liūdymais vaduodamos dar Raugemontas buvo net sustatęs senovės gintaro prekybos chronologinę lentelę, kurią čia paduodu sulig Kohno citatos (S-K, Hs, XVIII):

1. Apie 1500 m. prieš Kristaus gimimą Philisteriai Adrijos jūroj mėgino ieškoti Baltijos gintaro, kuris Reino ir pašto keliais buvo gaunamas Italijoj. Pontus Euxinus (Juodosios jūros) semitai tuo pačiu laiku Dunojaus keliais gaudavo Jutlandijos gintaro, o dalį per Carnuntumą iš Adriatikos venetų.

2 Apie 1300-1100 m. iš Biscayas sidoniečiai jūros keliais suranda Rauranijos gintarą.

3. Apie 1100 m. tiriečiai gauna Jutlandijos gintaro Ligurijoj ir Rohnos įtakos srity. Germanų žalvario gadynėj surandama kelias nuo Ruegeno į Brennerą

4. Apie 400 m. Pontus Euxinus pakraščių grekai Dniepro upe pasiekia Prūsus; o mesaliotai gauna gintaro iš Rauronijos senaisiais Reino-Rhonos keliais.

5. Apie 60 m. Romos pirkliai iš Carnuntumo ateina ligi Pabaltmario, kad ieškotų gintaro.

6. Apie 235 m. po Kristaus gimimo gintaro prekyba del germaniškųjų giminių žygiavimų nutrūksta.

Šitoje Raugemonto chronologinėj lentelėj minima „Rauronien", kitų tyrinėtojų (Voigto, Sadowskio, Kohno) vadinama Pliniaus „Raunonia", kuri, spėjama, bus ta pati vieta, kuri paskui buvo žinoma kaip Romuva vadimam Samlande (S-K, Hs, 37: pal. V, GP, I, 29 ir D, PCh, I, 26). Jei tai tiesa, tai mes turėtume aiškių liūdymų, kad mažiausia prieš 3000 metų jau turėta tiesioginių prekybos santykių su senovės Rytų ir Grekų Romėnų kraštais. Žinoma, santykiavimai santykiavimams nelygu. Kurios nors rūšies prietikių ieškotojo ar atsitiktinai užklydusio pirklio santykiai bus vienos rūšies, o nuolatiniai prekybos santykiavimai — kitos. Pirmosios rūšies santykiavimuose ir 13000 svarų gintaro parvežimas į Romą (Tacitas sako, kad tiek gintaro pargabenęs Nerono pasiuntinys „iš Aisčių karaliaus"; pal. F, GH, I, 120 ir kt.) visai menkos reikšmės turės. Apie tikrus prekybos santykiavimus galima tik tada kalbėti, kai tie santykiavimai tikrai turi komercinio pobūdžio ir tęsiasi bent kiek ilgesnį laiką. Ar tokių santykiavimų senovės lietuviškosios giminės turėti galėjo?

Yra davinių, kurie duoda pagrindo į taip pastatytą klausimą atsakyt teigiamai. Senovės rašytojai ir keliauninkai savo laiku yra pavadinę tam tikras vietas atatinkamais vardais. Vienas toksai vardas jau anksčiau buvo minėtas — tai vadinama Raunonia — Rauronia ir kt. to paties vardo atmainos, kurios tikriausiai bus parėjusios nuo to, kaip kuris rašytojas vietos žmonių tarimą suprato ir užrašė. Kita su gintaro prekyba surišta ir daug vardų turinti vieta—Abalus, Baltia, Basileia ir Osericta. Šita vieta senovės raštuose yra vadinama sala, kur neišpasakytos daugybės gintaro būta. Del šitų visų vardų Voigtas šit ką rašo:, Abalus... buvo, kaip tikrina Plinius, ta pati sala, kuria Timaeus vadina Basilia arba Baltia. Jau anksčiau mes atsargiais žemės aprašinėtojų tyrinėjimais nustatėme, o ateityje naujais įrodymais sutvirtinsime, kad Abalus tai yra tas pats kraštas, kuris daug vėliau, dar vis dažnai buvo kaip sala, vadinamas Samland, kuris gali būti tikroji gintaro tėvynė" (V, GP, I, 23). Basilia — Basileia, anot Voigto, reikia rišti su Basilika, t. y. šventikų — kunigų buveine, lygiai kaip Osericta — Rikaičio — Krivaičio buveinė; o Abalus—tai grekų Αβεβγλος—šventas. Raunonia kaip tik buvusi toj

Basilijoj arba Abalus, kuri vėliau pasirodė niekas kitas, tiktai Romuva [1]). Bet tai dar ne viskas. Voigto, Fischerio ir kt. tyrinėjimais, šių dienų Pabaltmario pakraštys, vadinamas Samlandu, yra jau ne tas pats, nes jo dalis esą nugrimzdus į Baltijos jūrą. Galimas daiktas, kad tais laikais ten ištikrųjų buvo sala, kuri išnyko vienam kraštui nuslinkus, o kitam išsikėlus. Toj tai saloj ar ne saloj senovėj buvęs gana didelis prekybos centras arba miestas, kuris taip pat ne visų rašytojų vienodai vadinamas ir del to ilgą laiką klaidinęs ir dar tebeklaidinąs istorikus, kurie manę, kad vis tai skirtingi kraštai ir skirtingi miestų ar vietų vardai. Šitas miestas ir esąs nugrimzdęs į Baltijos jūrą. Ar yra šis nugrimzdęs miestas Jumme -- Jumeiha — Vinetha, apie kurį kalba Fischeris (F, GH, I, 180), sunku pasakyti. Greičiau -- ne tas pats. Bet ir jis buvo prie Baltijos jūros. Menama, kad tai kur nors netoli šių dienų Luebecko. „Dar IX šimt. buvo tai didžiausias Europos miestas, daugelio tautų lankomas ir net grekų ir zaksų gyvenamas. Kiekviena tauta tenai turėjo savo šventyklas, išskiriant krikščionis..." (F, GH, I, 180). Šis miestas „gaudavęs prekių iš Indijos, Azijos, Grekijos ir tt., o Europos ir Šiaurės produktus siųsdavo sarmatams, t. y. lenkams, rusams, lyvams, kurams, latviams, lietuviams, estams ir skytams arba totoriams ir hunnams, net ligi Kaspijos jūrų serams, baktrianams ir į Indiją, taip pat parthernams, persams, indams ir šinesams (kynams?)... Jis buvo tuomet begalo didelis. Vidury miesto buvo uostas, kur galėjo sutilpti 300 laivų" (F, GH, I, 181 — 182). Šitas tai miestas 811 ar 830 metais buvęs užpultas danų ir švedų, o 1043 metais tų pačių danų labai sunaikintas. Netrukus po to jisai nugrimzdęs į jūrą. — Tuo būdu net jeigu Abalus arba Samlandas didesnio miesto būtų neturėjęs, tai netolimos Vinethos pirkliai vistiek būtų jį pasiekę ir tuo būdu gintaro prekybą išplėtę.

7. Lietuvos pirmykštės prekybos keliai.

Jeigu senovės Pabalmario prekybos centrai turėjo ryšių su senovės Rytų kultūros kraštais, — o tų ryšių buvimą liūdija ir archailogijos radiniai, ir senovės rašytojų pasakojimai,—tai reikia pagvildenti klausimas, kuriais keliais tie ryšiai buvo palaikomi. Jeigu pasirodytų, kad tie keliai Lietuvos visai nepalietė ir viskas ėjo tik jūros keliais, tai pirmykštė Lietuvos gintarų prekyba didesnės įtakos visuomenės gyvenime būtų visai neturėjus. Tik ir čia tyrinėjimas begalo sunkus. Teisybė, senovės rašytojų raštuose yra minima tam tikrų vietų vardai ir kelių charakteringosios žymės. Bet šiandien paėmus žemėlapį nieko panašaus negalima rasti, o jei ką nors randi, tai pasirodo visai ne ten, kur senovės rašytojų aprašymais būti turėjo. Taip pat reikia ir su tuo skaitytis, kad tuose senovės aprašymuose galėjo būti pažymėta tik

---

[1]) Kiek kitaip išeina sulig Sadowskio, kuris Abalus — Basileą mano buvus kur nors šių dienų Danijos pakraščiuose (S — K, Hs, 21).

tai, ką ir kaip kuris keliauninkas patsai pastebėjo ar kada nors prisiminė, o geografijos mokslas buvo toli gražu ne toks, kad jo nurodymais būtų galima vaduotis net Europos šiaurėje ar Rytuose. Del to sunku susivokti ir senovės rašytojų nurodytuose keliuose. Čia reikia labai atsargiai elgtis ir žiūrėti ne tik tų aprašymų, bet ir kitų davinių, o pirmoj eilėj geografinės padėties, taip pat tų laikų susisiekimo priemonių. Juk padėtis, bendrai imant, buvo tokia, kad iš senovės Rytų arba Europos pietų gintaro sandėlius buvo galima pasiekti arba jūros keliais apie Europą, arba vidaus vandens keliais (upėmis), arba saūskeliais. Apie tiesioginį susisiekimą plačiąja jūra neturime jokių tikresnių žinių bent iš ankstybosios gadynės; o žinant, kad bent kiek normališkesnis toksai susisiekimas yra reikalingas jau gana išplėstos laivininkystės, reikia prileisti, kad vargu bau toksai jūros susisiekimas plačiau galėjo būti praktikuojamas. Teisybė, senovės žmonės nebuvo jau toki bejėgiai ir dideliuose vandenyse. Juk Nojus sugebėjo pastatyti laivą 300 pėdų ilgumo ir 50 pėdų platumo (Genesis, VI, 15), o tai, W. S. Lindsay apskaitymais, turėjo apie 15000 RT tūrio. O 15000 RT (registr. tonų) laivai dar ir šiandien laikomi vidutinio didumo net pasažieriams per Atlantiką vežioti. Bet vis delto gilioje senovėje, rodos, labai tolimų kelionių plačiąja jūra nedaryta, išskiriant gal vieną antrą prietikių ieškotoją. Tai nepakeičia ir Lindsay prileidimas, kad gintaru prekiaudavę dar finikiečiai (Phoeniciams) ir kad su gintaro prekyba surištoj senovės legendoj apie Phaetono dukteris minima Eridano upė ištikrųjų buvus ne Italijos Po, o viena upė netoli šių dienų Dancigo (Visla?) (L, HMS; I, 11—12). Ne didesnės vertės šiuo atžvilgiu bus ir Voigto sulig Tacitu daromieji prileidimai, kad Romos Augusto pasiuntinių minimieji venetai bus buvę taip pat kurios nors lietuviškos giminės ateiviai (V, GP, 1, 32, 55, 73—74; pal. F. GH, I, 165—166). Nes jeigu būtų būvęs bent kiek įmanomesnis susisiekimas laivais iš Viduržemio jūros su Lietuvos pajūriais, tai būtų likę ne tik daug daugiau pėdsakų, bet ir senovės rašytojai būtų turėję daug daugiau ir tikresnių žinių apie Lietuvą.

Taip pat vargu bau galėjo būti platesnių ir gyvesnių prekybos santykiavimų tiesiog su senovės Rytais tiesiausiu keliu — per Rusiją. Jei tokių santykių būtų buvę, tai būtų daugiau pėdsakų likę ir Lietuvoje. Greičiau reikia manyti, kad tų laikų žmonėms tolimuose Rytuose nebuvo galima tokias tolimas keliones vandens keliais ar sauskeliais atlikti — tokių kelių tuomet ir nebuvo ir juos būtų reikėję pirmiau prasiskinti; o tai jau būtų buvę tų laikų žmonėms perdaug sunku ir pavojinga. Bet kuo ir kuriais keliais tuomet gintaro prekyba būtų galėjus eiti?

Pirmiausia čia reikia turėti galvoj, kad pirmykštė prekyba beveik visuomet yra mainomoji prekyba; ir tie mainai paprastai eina tik su kaimynais, kurie paskui jau gali pasidaryti ir tarpininkais, kai vienos pusės savo kaimyno prekes išmaino kitos pusės kaimynui. Jei pasitaiko, kad vienas kuris kaimynas

veda klajoklinį gyvenimą, tai tuo būdu iš sėslių kaimynų įgytoji prekė gana greitai gali pasiekti ir tolimus kraštus be kokių ypatingų prekybinio pobūdžio žygių ar ekspedicijų.

Kitas dalykas tai tas, kad, kaip žinoma, bent senovės Roma vedė gana plačią ir planingą susisiekimo politiką, kuri nesitenkino vienais prigimtiniais keliais (upėmis ir p.), bet turėjo visą kelių sistemą. Viena tų Romos kelių šaka ėjo ir į Europos šiaurę.

Trečia — reikia skaitytis ir su tuo, kad gilioje senovėje, ypač Europos šiaurėje, ir upės buvo daug vandeningesnės, ir, perkasų nesant, šiaip visur daugiau vandenų buvo. Šita aplinkybė darė galimu daiktu upių luoteliais pasiekti daug tolimesnius kraštus, negu šiandien galima įsivaizduoti ypač jei prisiminsime, kad visa eilė davinių rodo, jog senovės toki susiekiamieji upių laiveliai būdavo įtaisyti taip, kad lengvai galėdavo būti gabenami ir sausžemiais, tam tikrais mediniais stuobriais ritinami (pal. F, HG, I. 121 — 3). Esant šitokioms aplinkybėms, nebuvo negalimas daiktas, pav., pasiekti lietuviškojo gintaro sandėlius šių dienų Karaliaučiaus — Klaipėdos rajone iš Italijos arba ir Mažosios Azijos.

Buvimą tokio susisiekmo iš Italijos ir apskritai Pietų Europos gana įtikinamai įrodinėja Sadowskis ir Kohnas. Jie žiūri tiek senovės rašytojų liūdymų, tiek geografinės ir topografinės tų laikų Europos padėties, tiek, pagaliau, archailogijos radinių ir šiaip pėdsakų; ir prieina išvadą, kad kelias iš Italijos ėjęs žinomuoju „Romos keliu" ligi Frankfurto prie Maino, toliau Maino upe ligi Elbos — Odero, iš ten Varta ligi šių dienų Brombergo, nuo Brombergo per Osą ligi Marienverderio — Elbingo į Pregelio pakrantes, o iš ten tiesiog į Pabaltmarį prie gintaro (S — K, Hs, 18 -- 24). Kitas kelias ėjęs iš Grekijos — per Dunojų ir Vislą. 1896 m. surastieji milžiniškų tiltų pėdsakai Sorges slėnyse laikoma liūdytojais gana didelio tais keliais judėjimo (L, GO, I, 5). Taip pat ėjęs kelias iš Juodosios jūros per Teodosiją, toliau Dniepru, Pripete, Ščara į Nemuną, o kitas — iš Dniepro — Berezinos į Dauguvą ir iš ten jūra į Lietuvą. Buvęs kelias ir per Dniestrą — Būgą - Narevą — Lycką į lietuviškųjų prūsų gintaro žemę (S — K, Hs, 38 -- 68). Sadovskis šitų kelių buvima įrodinėja ne tik senovės rašytojų liūdymais ir geografinės padėties teikiamomis sąlygomis, bet ir archailoginiais radiniais tų upių pakraščiuose ir atatinkamose spragose. Ir tikrai: jeigu, kaip Sadovskis sako, Lietuvoj ir lietuviškųjų prūsų gyventuose kraštuose randama tų pačių dalykų kaip Italijoj ar kt., o tam tikrų vietų, kur būta kelių, kapuose randama taip pat tų pačių dalykų šale gintaro. tai vargu bau gali būti geresnių įrodymų, kad būta tiesiogių prekybos santykiavimų (tokių radinių rasta tarp kita ko ir Sveicarijoj, Reino pakraščiuose, ir kt.; pal. S — K, Hs, 111, 174 ir kt).

Šitie keliai, tur but, ir bus seniausieji ir, gali būti, svarbiausieji, kuriais ėjo senovės Lietuvos prekybos santykiavimai su svetimais kraštais. Kad šale to, tik gal kiek vėliau, prasidėjo gyvesnis judėjimas ir jūros keliais, tai visai galimas daiktas. Fischeris (GH

I, 114) net mano, kad Herodoto minimoji cino prekyba buvo ne Anglijoj, bet Skandinavijoj, ir šitie cino pirkliai praskynę jūros kelią ir į prūsų gintarą. Čia jiems tarpininkaudavę keltai arba teutonai, o patys prūsai pristatydavę gintarą ligi Dauguvos, nuo Dauguvos ligi Dniepro „slenksčių" gabendavę skytai, o iš ten jį paimdavę grekų gimines olbitai. Iš Dniepro įtakos gintarą paimdavę jau Aleksandrijos laivai (F, GH, I, 118 — 119). Šitą tai kelią naudodavę kai kada ir Azijos pirkliai tiesiog be tarpininkų (ten pat, 121 — 123).

Tuo būdu visa eilė davinių ir tyrinėjimų rodo, kad gilioje senovėje, bent prieš Kristaus gimimą, prūsiškai lietuviškasis gintaras jau buvo prasiskynęs sau kelių beveik į visus tų laikų žinomo pasaulio kraštus. Vienas, gal net seniausias kelias, ėjo iš Romos per šių dienų Vokietiją, Lenkiją į vadinamą Samlandą tarp Karaliaučiaus ir Kuršo marių. Kitas kelias — tai iš Balkanų, kurį galime pavadinti Dunojaus — Vislos keliu. Šitie keliai, rodos, su laiku turėjo daugiau ir privažiuojamų sauskelių. Senovės Rytai gintaro gaudavo daugiausia Dnieprų, iš kurio, galimas daiktas, kelias per Dauguvą ir Baltijos jūrą prie gintaro buvo praskintas anksčiau negu per Nemumą. Iš Dauguvos, maž daug nuo šių dienų Dvinsko, kelias ėjo ne tik į pietus (į Dnieprą ir t. t.), bet ir į šiaurę link Pskovo ir t. t. Bent toks kelias pasirodė vėliau. Taip pat galimas daiktas, kad jau gilioj senovėj Nemuno traktas dvi šakas turėjo: vieną tiesiog ligi Kuršo marių, o kitą maž daug nuo Merkinės per šių dienų Suvalkiją (Šešupė — Širvinta) linkui Gumbinės į Pregelį. Taip pat buvo vienas kelias į Skandinaviją jūromis, o iš ten ir toliau — kaip tik jūros susisiekimas patobulėjo.

8. Pirmykštės Lietuvos prekybos išsiplėtimas ir jos likimas.

Jei gilioje senovėje į Lietuvą vedė tiek daug kelių iš svetimų kraštų, tai aišku savaime, kad patys lietuviai negalėjo būti koki laukiniai žmonės, kurie „tik nustebę žiūrėtų", kaip svetimi gintarą ar ką kitą ima ir dar net pamoka, kaip Tacitas rašė. Taip pat vargu bau del vieno gintaro būtų reikėję tiek daug kelių ir kelelių, jei kitokių santykiavimų visai būtų nebuvę. Jeigu, kaip Spicinas liudija, Lietuvoj atsispindi visi Skandinavijos žalvarinės kultūros laipsniai, o ta kultūra siekia bent 1500 metų prieš Kristaus gimimą, tai reikėjo, kad lietuviai tos kultūros vaisius būtų mokėję tinkamai įvertinti. O jeigu taip, tai galėjo būti atatinkamai įvertinta ne tik žalvaris ar kt., bet ir šiaip įvairūs daiktai ir prekės, kurios, bent atsitiktinai, turėdavo patekti į Lietuvą ir iš kitų kraštų, ne vien iš Skandinavijos. Pagaliau, kaip rodo K. Būgos filologiniai tyrinėjimai, lietuviai „dar prieš Aleksandro Didžiojo gadynę... kelio žygiams atlikti vasarą vartojo (tiko) r a t u s, o žiemą r o g e s. Jau ir tuomet važinėta tikrais k e l i a i s. Per neišvažiuojamąsias kelio vietas (balas ir upes) tiesta t i l t a i. Ratai

kelionei tepta derva (B, TŽ, I, 3)". O jeigu taip, tai yra rimto pagrindo prileisti, kad toji pirmykštė Lietuvos prekyba su svetimais kraštais ar jų žmonėmis vienu gintaru mainais į žalvarinius daiktus tenkintis negalėjo, juo labiau, kad tų laikų lietuviškosios giminės turėjo ir kitokių, svetimšalius galinčių vilioti, dalykų; o tie svetimšaliai taip pat nevažinėjo pliki, juo labiau, kad ir perteklių turėjo. Fischeris, kuris plačiai senovės prekybos santykius aprašinėja, sako, kad ypač Rytų pirkliai brangino ne tik gintarą, bet ir lietuviškai prūsiškąjį midų, medų, vašką, kailius, ikrus, javus, taip pat, žinoma, vergus ir kt. Už tai jie duodavo, be ginklų ir papuošalų, visokių kvepenčių aliejų, vyno, šilko ir kt. (F. GH, I, 128 — 9). Tam tikrose Europos vietose buvę net gana žymūs prekybos centrai. Be anksčiau minėtos Vinethos prie Baltijos jūros, ypač pietų Europai buvo pirmaeilės svarbos prekybos centras vardu Carnuntum, kurio tikroji geografinė būklė šiandien tik spėjama (manoma, kad kur nors šių dienų Čekijoj ar Galicijoj, o gal dar toliau į pietus). Nemažesnės reikšmės turėjo ir Kulmas, tuomet vad. Gelonum. Kitas didelis ir svarbus ypač Rytų prekybai centras, teisybė, jau kiek vėliau, buvęs kur nors šių dienų Kievo apielinkėse, jei ne pačiame Kieve. (F, GH, I, 130 — 132). Iš čia ėję keliai ne tik į Lietuvą, bet ir toliau į šiaurę (Naugardą) ir net Suomiją. Kas metai būdavę 8 dideli jomarkai. Įvairių tautų ir tikybų žmonės turėję ligi 300 maldyklų (F, GH, I, 226—228 ir kt.).

Visi šitie gana platūs prekybos santykiavimai galų gale nutrūko ir Lietuva paliko vėl niekam nežinoma. Dei ko? Paprastai kaltė verčiama vadinamiems tautų žygiavimams ir neramiems laikams, kurie prasidėjo drauge su krikščioniškaja gadyne. Bet vargu tai vienintėlė priežastis. Pav., Kohnas mano, kad bent itališkai baltiškoji gintaro prekyba... sustojo ir delto, kad su laiku pakitėjo žmonių reikalavimai, nes kita mada įsigalėjo (S — K, XLIX ir kt.). Rytų ir Europos pietų kultūros žmonės gintaro pradėjo nebebranginti, nes jo galėjo įsigyti ir visai neturtingi. Kas nors panašaus galėjo ir kitur atsitikti. O gintarui nustojus savo pirmykštės garbės, kiti Lietuvos produktai, del savo paprastumo ir transporto sunkenybių, tolimų kraštų pirklių taip pat nebeviliojo (gintaras savo senąją vertę įgijo tiktai viduramžiais, ypač apie XV š.; F, GH, II, 553). Tuo būdu Lietuva ir vėl liko tolimesnio pasaulio visai užmiršta ir nežinoma ligi viduramžių, kada ją „atrado" jau krikščioniškieji misijonieriai.

9. Lietuvos prekybos santykiavimai ligi Did. Kunigaikščių gadynės.

Aišku savaime, kad pirmykštė Lietuvos prekyba perdaug didelės įtakos padaryti negalėjo. Pirmiausia delto, kad ji sukosi beveik tik apie vieną produktą — gintarą, o antra — patsai lietuviškųjų giminių kamienas tais laikais buvo gana toli nuo gintaro

prekybos kelių ir centrų. Prie visa to, lietuviškosios giminės tais laikais dar buvo ant gana žemo kultūros laipsnio ir tenkinosi mediniais, akmeniniais ar kauliniais įrankiais, o svetimų pirklių mainais paliekamieji daiktai buvo ir perbrangūs, ir permaža jų buvo, kad būtų galėję plačiau paplisti. Be visa to, pačios lietuviškosios giminės gyveno kas sau šeimomis ar šeimynomis be platesnės visuomeninės ar politinės organizacijos, ir del to patys prekybos ir kiti santykiavimai su svetimaisiais tik labai pamažu galėjo žymesnių kultūrinio pobūdžio vaisių atnešti. Tačiau tos pačios sąlygos turėjo ir teigiamų savybių, kurios ypač pasireiškė vėliau. Štai archailogų tyrinėjimai senovės prūsų kapuose suranda saviškų, iš Vakarų ir Pietų Europos per gotus patekusios kultūros išdavų, kurios ypač ryškiai pasireiškia pradedant III šimtmečiu po Kristaus gimimo (S, TŽ, III, 133—134). Tos kultūros būta jau ne taip menkos. Vulfstano pasakojimas apie aisčių žemę, kad ji „yra labai didelė ir ten yra daug miestų, ir kiekvienas miestas turi savo karalių“ (B, LŽ; II, LXXII, tiesa, yra jau kilęs iš IX š. Tas pats pasakojimas beveik žodis į žodį yra Alfredo Didžiojo redaguotame Orozijaus aprašyme, ku', tarp kitų dalykų, dar pasakojama, busią senovės aiščiai (prūsai) mokėję „pagamint labai didelį šaltį, kurio pagalba mirusiųjų lavonai taip ilgai laikydavos nesupūvę“ (taip pat galėję užšaldyti ir vandenį ar alų „tiek žiemą, tiek vasarą“) (BO, I — 26 ar II — 17 ir I — 28 ar I — 19—20). Ar ištikrųjų taip buvo, ne vieta čia tyrinėti ir aiškinti, nors sugebėjimas dirbtinai užšaldyti ir galėjo turėti didelės reikšmės prekybos santykiavimuose, ne vien laidotuvėse. Taip pat nesvarbu ir tai, jeigu gotų arba per gotus kultūra pasiekė tik lietuviškuosius prūsus, kaip mano prof. Spicinas (S, TŽ, III, 134), nes tų laikų prūsai gyveno ir šių dienų lietuvių gyvenamose vietose. Daug svarbiau, kad VI—VIII amžiaus Spicino vadinamoji Ragininės lietuviškoji kultūra, kuri tokio aukšto laipsnio buvo pasiekusi ir net į kaimynus didelės įtakos padariusi, buvo tai III—V amžiaus prūsiškosios kultūros savarankiškai pasireiškęs vaisius, prie tam daug tobulesnis už pirmąją. Kad tam tikros šios lietuviškosios kultūros žymės rodo į galimą ryšį su Anglija ir Pietų Rusija (S, TŽ, III, 141), tai taip pat yra tik dar vienas davinys, kuris rodo, jog gana plačių santykiavimų turėjo būti daug anksčiau. Spicino vadinamas Klaipėdos krašto kultūros periodas yra tik tąsa VI — VIII amžių lietuviškosios vad. Ragininės kultūros. O čia aiškiai randama jau ir atvežtinių, visai svetimų daiktų, ypač iš Skandinavijos (S, TŽ, III, 141—142). Tuo būdu vėl pasirodo svetimų santykiavimų pėdsakai. Tai domės vertas apsireiškimas. Nes kurį laiką, rodos, tų santykiavimų visai nebūta. Tai visai dar nereiškia, kad mes turime be kokių tolimesnių įrodymų sutikti su Lohmeyriu, kuris sako, kad visi senovės prūsų ryšiai su Roma ir kt. nutrūko, išsikrausčius iš Pavislio gotams. Bet stoka bet kokių yį a · III ir IV šimtmečio radinių iš tolimesniųjų kraštų, kuomet anksčiau jų būta (pasibaigia su 180—192 m., o nauji radiniai paeina jau iš

V—VI šimt.), vis delto turi savo priežasčių turėti. Lohmeyeris mano, kad tai atsitiko delto, jog, gotams pasitraukus, lietuviškosios giminės iš visų pusių buvo apsuptos slavių, del kurių nutrūko ryšiai su Vakarų Europa (L, GO, I, 8—9). Slavių siena pralaužta tiktai vėliau, nors irgi gana pamažu. Nes, kaip žinoma, platesnis lietuviškųjų giminių santykiavimas su svetimaisiais prasideda tiktai vėliau, apie XI—XIII šimtm. Jei kas gali atrodyti nuostabu, tai faktas, kad archailogijos radiniai rodo aukščiausią ir savaimingiausią kultūrą buvus kaip tik tuomet, kai Lietuva buvo nuo tolimesniųjų kraštų santykiavimų atsiskyrusi. O kai XI—XII šimtm. vėl tie santykiavimai plačiau prasidėjo, tai archailogai randa tik buvusios kultūros kritimą, — „buvusios didybės labai silpną atsispindėjimą“ (S, TŽ, III, 149). Tačiau jeigu mes prisiminsime Ratzelio tyrinėjimus, sulig kuriais su svetimomis kultūromis susidūrimas ir su svetimais „civilizuotais“ pirkliais ir kt. santykiavimai nevisuomet vietos kultūros naudai išeina, tai perdaug stebėtis nereikės (pal. RA, II, 226—228, 414—416 ir kt.). Taip pat reikia ir to neužmiršti, kad kaip tik tais laikais Lietuvoj prasideda didesnis bruzdėjimas ir kunigaikščių įsigalėjimas. Tai buvo laikas ne ramiam kultūros darbui, o socialinės ir politinės reikšmės žygiams ir perversmams. Patys santykiavimai su svetimais dabar įgijo visai kito pobūdžio: anksčiau svetimieji buvo arba atsitiktinai užklydę keliauninkai, arba pirkliai, arba, pagaliau, užpuolikai kariautojai; dabar visi jie virto misionieriais — naujos tikybos skelbėjais ir naujos santvarkos gyvendintojais. Del to ir nenuostabu jei taip iš visų pusių spaudžiami lietuviai tesugebėjo išlaikyti tik silpną buvusios didybės atspindį.

10. Lietuvos prekybos santykiavimai prūsų kultūros gadynėj.

Pradedant viduramžiais, lietuviškieji prūsai jau tiek buvo išsilavinę, kad, rodos, visą Lietuvos prekybą savo rankose palaikė. Gintaro prekyba dabar tiek pelninga jau nebuvo, nes jis ėjo daugiau tik į Aziją (F. GH, I, 189). Bet užtat gana gyva prekyba ėjo sobolių ir kiaunių kailiais, kurie ypač buvo pageidaujami Skandinavijoj ir, rodos, Anglijoj. Kailius prūsai pristatydavę tiesiai į Bioerke ar Birka ant salos prie Svedijos. Ten jie susitikdavę su svetimų kraštų pirkliais, ir mainais už kailius gaudavę „ne tik prekių, bet ir vergų“. Fischeris, sekdamas Bremų Adomą, pasakoja, būsią prūsai tiek daug vergų, ypač gražių vergių, reikalaudavę, kad tam tikslui pasieniais būdavę daroma vergų jomarkai, ir į tuos jomarkus suvažiuodavę žmonių „iš visų pasaulio galų ir net iš Ispanijos ir Grekijos“. Tai būdavę ne tik pirkliai, bet ir šiaip prietaringi žmonės: matai, prūsai turėję daug garsių raganių, ir jie buvę lankomi kaip žyniai ir gydytojai (F, GH, I, 190—192). Ir nenuostabu. Nes buvo laikas, kad paisai gintaras, ypač tolimuose kraštuose, buvo laikomas vaistu prieš visokias ligas (Jacob, Ba, 12 ir kt.). O vergus, ypač verges, prūsai degindavę ar ne,

Nr. KNYGYNAS

bet jie buvo vergų pristatytojai slaviams, ypač rusams, tai ir buvo daug jų reikalingi (F, GH, I, 192 ir 144—5). Bendrai imant, Baltijos jūra jau apie VIII šimtm. ir vėliau knibždėte knibždėjo laivų. Svarbesnės stotys arba uostai buvo: Štetinas, Bornholmo sala, Bioerke, Vinnetha, Samlandas ir šių dienų Ryga (F, GH, I, 220—221). Pabaltmario gyvento ai, aišku, iš to turėjo nemaža pelno. Pav., „kuršiai daug aukso turėję ir geriausius arklius" (F, GH, I, 192). Buvę turtingi ir prūsai. „Bet šitie turtai buvo priežastis ir to, kad prūsiškuose ir aistiškuose vandenyse buvo pilna jūros plėšikų" (F, GH, I, 145).

Prekybos santykiavimai tais laikais ėjo ne tik Baltijos jūra. Novgorodas ir ypač Kievas tiek pat buvo svarbūs prekybos centrai Lietuvos rytuose ir pietuose, kiek Štetinas, Vinetha ar Bioerke šiaurėj ir vakaruose. Lietuviškosioms giminėms ypač didelės reikšmės turėjo Kievas. Kurį laiką Kieve koncentravosi visa Azijos ir net pietų Europos prekyba, ypač tuomet, kuomet Romos viešpačiai draudė prekybos santykiavimus su Azija ir Grekais. Yra davinių, kurie rodo, kad prieš 942 metus laivų susisiekimas Dniepru buvo pasiekęs tokio tobulumo, kad vėliau Vytautas tik darė pastangų to tobulumo pasiekti. Pati Lietuva tais laikais tiekusi kaimynams, be kitų dalykų, rodos, ir druskos — ar bent tarpininkavo (S,-K, Hs, 88 — 91; pal. F, GH, I, 248).

11. Vokiečių įsikūrimas Prūsuose, Lietuvoj ir Latvijoj

Šitas gana gyvas daugiau komerciniais pagrindais santykiavimas ligi XII šimtmečio buvo atliekamas daugiausiai pačių lietuviškųjų giminių, kurios gyveno atatinkamose vietose. Tačiau matyti, kad svetimieji nujautė, jog Lietuvoj galima ir daugiau pasipelnyti, kad tik būtų galima ten patiems įsigalėti. Tai ypač suprato vokiečiai, kurių pirkliai iš Luebeko, Hamburgo ir Bremų, teutonų ordeno chronikos žodžiais, lietuviškųjų giminių gyvenamus Baltijos pakrančius pradėjo lankyti jau 1158 metais (F, GH, I, 413) Toliau Fischeris, sekdamas ta kronika, pasakoja šit kaip (F, GH, I, 414—417):

„Es hatten einige reiche Kaufleute aus Bremen, die gewoenlich grossen Handel zu treiben pflegten, den Entschluss gefasst, mit ihren Waaren die entferntesten Laender der Heiden zu besuchen. Sie bekamen einen erfahrenen Piloten, der schon laengst die aeusersten Welttheile befahren hatte, und dieser fuerte sie in die Ostsee an die Duene, wo an den Grenzen Russlands gewisse Wilden, Keenen (?) genant, wohnten. Nachdem sie wider Willen von einen Windsturme an diesen Kuesten verschlagen waren, so wollte sie dieses Volk mit grosser Macht zu Lande und zu Wasser ueberfallen und ausplundern. Allein, laesst die Chronik zu erzaelen, die christlichen Kaufleute verteidigten sich mit Schiessen, Hauen und Steinwerfen so tapfer, dass jenes mit Verlust abziehen

musste. Nun ward Friede gemacht; die Christen stiegen bey der Duenamuende ans Land, und vertauschten den groessten Theil ihrer mitgenommenen Fracht mit Vorteile gegen die Landesprodukte. Vor der Abreise errichtete man einen bestaendigen Handelstraktat zwischen den teutschen Kaufleuten und den heidnischen Liven, woran man auch den uebrigen christlichen Handelsleuten die Theilnehmung gestattete, die in der Folge von jenen mitgebracht werden wuerden. Es wurde daher dieses Handel nicht nur von den Ersten, sondern auch von mehreren Kaufleuten die jezo in grossen Haufen ankamen, lange Zeit fortgesetzt, und dabey grosser Gewinn gemacht. Anfangs handelte man bloss am Strande, nacher aber zogen die Teutschen tiefer, oft 6 Meilen weit, ins Land hinein, und errichteten mit Bewilligung der Einwohner foermliche Niederlagen an der Kueste der Duena. Man erlaubte ihnen Bergschloss zu erbauen, das Uxkull genannt, und in der Folge die Hauptfestung der Christen wurde. Der Moench Meinhard vom Kloster Siegeburg, der sie auf ihrer Seefahrt begleitet hatte, brachte den Liven einige Kenntnisse der christlichen Religion bey, und wurde ihr erster Bischof."

Tyčia išrašiau šitą pasakojimą žodis į žodį; nes jis charaktertngas kiekvienai tų laikų „prekybinei" ekspedicijai. Kai kurie turtingesnieji pirkliai sutaria pamėginti laimės tiesiog pas „pagonis", iškeliauja visas būrys ne tik su prekėmis, bet ir gerai apsiginklavę, įsibraują į svetimą kraštą, šautuvais lazdomis ir akmenimis prasiskina sau kelią, „padaro taiką", „gerai" išmaino savo atsivežtąsias prekes ir dar išsidera, kad kitą kartą turėtų teisės savo prekes parduoti ne tik jie, bet ir kiti su jais atkeliaujantieji. Toliau jau eina viskas sulig tam tikros programos: ėjimas su savo prekėmis vis gilyn į kraštą, toliau — jau nuolatinių sandėlių įtaisymas, žinoma, su savąja sargyba, pagaliau — sargybai pilies ir tvirtovės pastatymas Tuo pačiu laiku su tais pirkliais važinėjęs vienuolis pasidaro naujai „atverstųjų pagonų" vyskupu. Vėliau jau važiuoja ne vieni pirkliai, bet ir „piligrimai". Štai 1199 metais tie vokieškieji „piligrimai", važiuodami į tas pačias vietas, gauna „23 laivus pagalbos", ir atvažiavę įsitaiso sau nuolatinį uostą ir miestą (Rygą), kuris „tiek popiežiaus bulomis, tiek pirklių nuostatais paverčiamas Žemgalijos uostu, į kurį verčiami užsukti visi laivai, kurie tik naujai atrastuose šiaurės rytų kraštuose norėtų pirkliauti. O kadangi vis delto atsirado tokių, kurie drįso Dauguva toliau į Žemgaliją pavažiuoti neužsukę į uosta, tai jų vairininkas ir lotsmanas buvo nužudyti, o kiti priversti sugrįžti atgal" (F, GH, I, 422-423).

Taip tai įsikūrė ir įsigalėjo vokiečiai latvių gyvenamame krašte, Rygoje, iš kur jie pasiekdavo ir Lietuvą. Vokiečių ordeno chronikoj yra užrašytas Reinhardo pranešimas pop. Inocentui II (1130-1143), iš kurio matyti, kad tais laikais vokiečiai jau gana gerai Lietuvą pažino (F, GH, I, 417-418),

ir delto nenostabu, kad vėliau jie tiek padėjo pastangų, kad ją užkariautų [1]). Ir jeigu mes vėliau vokiečių raštuose skaitome, kad „1252 metais vokiečių atėjūnai (teutschen Fremdlingen) Klaipėdos miestą pastatė“ (F, GH, I, 444), tai neturime pagrindo manyti, kad Klaipėdoj vokiečių įsigalėjimas ėjo visai kitomis priemonėmis, ne Rygoje [2]).

Šiaip ar taip, bet vokiečių įsigalėjimas tam tikrose lietuviškųjų giminių gyvenamose vietose reikia laikyti nauju veiksniu Lietuvos prekybos santykiavimuose. Tegu Lietuva ir lietuviai jau ir anksčiau turėjo nemažų ir ne siaurų prekybos santykiavimų. Svetimos prekės ir kt. galėjo ir anksčiau pasiekti net ir tolimiausius Lietuvos užkampius. Bet tiesioginio santykiavimo su svetimaisiais vis delto beveik nebuvo. Tik prisiminkim, kad net lietuviškiems prūsams skiriamos prekės būdavo atvežamos ir parduodamos pasieniuose, o ne kur nors prūsų sodybose ar miesteliuose. Taip pat ir vokiečių pirkliai, atplaukę į Dauguvą, išsyk visas prekybos operacijas atlikdavo po grynu dangum prie pat upės kranto; ir tik vėliau, kai žmonės apsiprato ir jie patys daugiau įsigalėjo, drįsdavo su savo prekėmis eiti ir toliau, „dažnai net šešetą mylių“. Ne kitaip galėjo būti ir kituose lietuviškųjų giminių gyvenamuose kraštuose. Ir štai, po viso to, vokiečių pirklių nuolatinės kolonijos, kurių nariai jei ne kitaip, tai kardu rankoj skynė sau kelią ir darė „gešeftą“. Bet tai dar ne viskas. Visa eilė davinių rodo, kad bent lietuviškieji prūsai jau buvo gana įgudę ne tik prekybos reikaluose, bet ir neblogi jūrininkai, — jeigu jie buvo žinomi Štetine, Vinethoj ar Luebeke, Švedijoj ir Dauguvos pakrantėse. Rodosi, kad jie bent Europos Vakarų prekybą su Lietuva kurį laiką buvo visai monopolizavę. Ir štai, vokiečiai kaip tik ir pasiryžta tuos prūsus visai išnaikinti, o pirmoj eilėj pakišti jiems koją prekybos santykiavimuose. Ir jie žino, kur buvo opiausios vietos. Pirmoj eilėj, žinoma, tais laikais stovėjo Dauguvos žiotys, — nes ten buvo vartai ne tik į šiaurės Lietuvą, bet ir toliau — į visą Rusiją ir net Aziją. O antroj vietoj jau ėjo Nemuno žiotys — naturalinis ir tikriausias kelias į pačią Lietuvą. Nes iš Klaipėdos

---

[1]) Patsai pranešimas chronikos žodžiais (sulig Fischerio, I, 417-418) atrodo šit kaip:

„Hat syn veel grooter heidenscher Landen, daer veel quaet Volk in is. Een Land is daer, dat heet Letouwen, ende is groot ende machtich, daer by leiht noch een groot Lant, ende heten Zemegallen, ende is oic al ten quaden heydenschen Volk Noch leit een Lant by, ende heten die Letten ende daer by an der kant van der Zee een Lant geheten Koerlant, ende is lanc wel vytich Mylen“...

Eude in desen Tyden. so stont der Oseleuslant, Lieflant ende der Letten lant al onder den Ruysschen, sonder dat die Kersten ingewonen hadden.

[2]) Fischerio prekybos istorijoj apie Klaipėdos įkurimą parašyta (F, GH, I, 444).

„Im Jahr 1252. wurde die Stadt Memel von teutschen Fremdlingen erbaut, und erhielt 1275. auf ihr Ansuchen von der Reichstadt Dortmund die Mittheilung ihrer Rechte. Man muss daraus den Schluss machen, dass diese Kolonisten grössentheils aus dortigen Gegend hergekommen seyn muessen“.

buvo galima ne tik pasiekti visas Lietuvos sritis be kokių ypatingų kliūčių, bet ir uždaryti Lietuvai vartus į jūrą ir į platesnį pasaulį. Ir šis planas pavyko. Dabar Lietuva turėjo su Rygos ir Klaipėdos vokiečiais visai rimtai skaitytis.

Toliau atsitikimai jau vystėsi taip, kaip vokiečiai norėjo. Užtikrinę savo prekėms tiesų kelią į Lietuvą, be prūsų tarpininkavimo per Rygą ir Klaipėdą, ir turėdami sau paramą iš visų kitų Vakarų Europos prekybos, politikos ir tikybos centrų, vokiečiai prūsus visai išnaikino arba savo vergais padarė. Su pačiais lietuviais jau buvo sunkiau. Bet ir čia sau išėjimą surado Pirmiausiai — Klaipėdą padarė ne komercijos uostu — perdaug pavojinga, o tik Nemuno žiočių kamščiu. Pačia gi prekyba su Lietuva pasuko į šalį — net prie Vislos žiočių ir, suteikę Dancigui ypatingų privilegijų, padarė Lietuvos prekybą su Vakarų Europa priklausoma nuo Dancigo pirklių malonės ir nemalonės (nes dabar net Ryga neturėjo te sės su Lietuva tiesioginių ir savarankiškų prekybos ryšių turėti, ir jeigu vis delto tų ryšių būta, tai tik delto, kad prekyba yra tokios rūšies dalykas, kuris jokių dirbtinių barjerų ilgesnį laiką nepakenčia ir juos vienu ar kitu būdu suardo; to dėsnio, kaip toliau pamatysim, negalėjo sulaužyt net ir vokiečiai).

12. Silkių vaidmuo viduramžio Lietuvos prekybos santykiavimams.

Bet šitie klausimai geriau paaiškės vėliau, kai mes Lietuvos prekybos santykiavimus su kryžiuočių ordenu ir apskritai su vokiečiais paliesime atskirai ir kiek plačiau. Šioj vietoj pridera bent trumpai paminėti Lietuvos prekybos santykiavimų padėtį apskritai imant. — Dalykas toks, kad tais laikais Baltijos jūra kreipė ypatingą pirklių domę ne tik delto, kad jos pakraščiuose buvo galima gauti vėl pradėjusio visiems patikti, ir delto daugiau vertinamo, gintaro, taip pat kailių, medaus, vaško ir kt., bet ypač dar ir delto, kad Baltijos jūra tais laikais buvo vienintėlė silkių gaudymo vieta. Andersonas (AH, I, 152) cituoja XV laišką iš knygos, 1701 metais išspausdintos Londone, vardu „An Account of Livonia and Cuorland“, kur esą šitaip pasakyta: „Daugelis autorių sutinka su tuo, kad pirmiausia didžioji silkių žvejyba buvusi Livonijos ir Kuršo pakraščiuose, ir silkės ten buvusios ligi 1313 metų; paskui jos nukeliavo į Danijos pakraščius...., kur būdavo jų tiek daug, kad galima buvo gaudyt su rankom. Rodos, kad šita žuvis mėgsta mainyti vietas; nes iš čia jos nukeliavo į Norvegijos pakraščius. Nepasitenkinusios čia, jos keliavo toliau ir apsygyveno Anglijos pakraščiuose, kur ir ligi šiol tegyvena, palikusios savo miniaturinę atmintį ir Baltijos jūroj mažųjų silkučių pavidale“. Patsai Andersonas dar prideda, kad cituotojo rašinio autorius, matyti, bus apleidęs Pomeranijos pakraščius ir Ruegeno salą, kur buvę daug silkių XII šimtm. Fischeris (F, GH, I, 404) pasakoja, kad 1124 metais visam vežimui silkių mokėjo vieną fenigį. Bendrai imant, Baltijos jūroj silkių buvę ligi 1417 metų (AH, I, 244).

Visa šitai primenama delto, kad pabrėžti, jog Vokietijos pirklių toks užsispyrimas būtinai įsikurti latvių, kuršių, lietuvių ir prūsų gyvenamuose Baltijos jūros pakraščiuose galėjo, be kita ko, pareiti ir nuo noro turėti savo rankose, ar bent kontroliuoti, tuomet gana pelningą silkių žvejybą. W. J. Ashley savo Anglijos ūkio istorijoj tiesiog sako, kad, „tryliktojo šimtmečio pradžioj daugelis Baltijos miestų, jų tarpe pirmoj eilej Luebekas, pradėjo didesnės svarbos įgyti ypač delto, kad Baltijos jūra tais laikais buvo vienintelė silkių tėvynė" (Ashley, An Introduction to the English Economic History and Theory, London, 1894, I, 110). Silkės, šale druskos, vario ir geležies, tuomet buvo vienas labiausiai pageidaujamas produktas visų Baltijos rytų pajūriais gyvenančių tautų, ir šitoj prekyboj, ypač kai silkės iš Lietuvos ir Latvijos pakraščių iškeliavo, gana svarbų vaidmenį savo laiku vaidino ir Amsterdamas (AH, I, 225). Vėliau, kai įsigalėjo vokiečių Hansos miestai ir monopolizavo prekybą su visa Rytų Europa, Lietuva ir Lenkija, o silkės nuėjo į Danijos, Norvegijos ar net Anglijos pakraščius, kilo visa eilė konfliktų ypač tarp vokiečių, danų ir anglų ir net tarp pačių vokiečių pirklių tiek del silkių žvejybos, tiek del pačios tiesioginės prekybos su Lietuva. Bet apie tai bus geriau savo vietoj kalbėti. Tuo tarpu gi turime prisiminti ir tų laikų Lietuvos prekybos su Rytais ir Azijos tautomis, o pirmoj eilėj su arabais.

13. Viduramžių Lietuvos prekyba su arabais ir kt.

Prekybos santykiavimų su arabais galėjo būti ir seniau, nors Spicino ir kt. archaiologijos radinių tyrinėjimai Lietuvoje, o kitų tyrinėjimai ir pas arabus, tokių santykiavimo aiškių pėdsakų, rodos, nesuranda. Kas kita viduramžiais. Tais laikais arabai turi gana gyvų prekybos santykiavimų beveik su visa Europa, ir žinoma, su Lietuva. Jacobas, kuris savo laiku ypač tyrinėjo arabų prekybos santykiavimus ir savo tyrinėjimų išdavas paskelbė dviejuose veikaluose (Der Nordisch-baltische Handel der Araber im Mittelalter, Leipzig, 1887 ir Welche Handelsartikel bezogen die Araber des Mittelalters aus den nordisch-baltischen Laendern? Berlin, (antroji laida), prieina šit kokių išvadų.

Kad arabai viduramžiais ištikrųjų turėjo prekybos santykiavimų su šiaurės Europa ir Pabaltmario tautomis, jų tarpe ir su lietuviais, iš vienos pusės rodo kalbos duomenys, iš kitos — archaiologijos radiniai. Tiek Pabaltmario žmonių kalbose, tiek pas arabus yra bendrų žodžių ir pavadinimų kaip tik tokiems dalykams, kurie rodo prekybos santykiavimus. Mini apie tuos santykiavimus ir patys arabų rašytojai savo raštuose, pažymėdami net atskiras prekes. Iš antros pusės, beveik visoj Europoj randama to meto arabų pinigų ir šiaip daiktų. Pačioj Lietuvoj tų daiktų ir pinigų labai daug nerandama, bet vis del to yra, ypač arčiau prie Baltijos jūros. Bendrai imant, arabai iš Lietuvos gaudavę,

be gintaro, kailių, medaus, vaško ir beržų žievės (J, Ha, 19—64), o mainais už tai teikdavę, be pinigų, kilimų, audimų, ginklų, papuošalų, šiaip daiktų, taip pat ir vyno (J, HAM, 135—149). Kelias į Lietuvą ėjęs iš Bagdado per Kaspijos jūrą į Dnieprą, iš kur jau buvo tiesioginis susisiekimas su Lietuva (J, HAM, 98—110). Jakobas mano, kad Lietuvos karaimai — tai buvusių santykiavimų su arabais liekana: jie esą buvę Omaro tremtiniai, kurie paskui Lietuvoj ir palikę (J, HAM, 78).

Vienok bendrai imant atrodo, kad viduramžių Lietuva labai didelių prekybos santykiavimų ne tik su arabais, bet ir iš viso su tų laikų Azijos ir net rytų Europos gyventojais neturėjo. Priežastis galėjo būti dvejopa. Pirmiausiai, tais laikais — anksčiau del hunnų, vėliau del totorių klajojimų — susisiekimas ir ypač prekių gabenimas rytų Europoj tiek buvo pavojingas ir nepastovus, kad rimtesnio pobūdžio ir platesni prekybos santykiavimai buvo beveik negalimi. Antra — iš visų prekių Rytų Europoj ir Azijoj tais laikais buvo labiausiai pageidaujami vergai, silkės ir gintaras, nes kailių, vaško ir medaus buvo galima gauti ir ne Lietuvoj. Tuo tarpu vergų Lietuva eksportui niekuomet neturėjo, o silkių ir gintaro prekybą jau buvo monopolizavę svetimieji, ir patys lietuviai jų jau neturėjo. Be to, patys geriausieji ir prekėms gabenti pigiausieji keliai upės) kaip šiandien, taip ir tuomet buvo pakrypę ne į rytus, o į vakarus. Prie viso to prisidėjo ir politikos veiksniai. Didžiųjų Lietuvos kunigaikščių gadynėj, Mindaugiu pradedant, prasidėjo visai aiški orientacija į Vakarų Europą ir Romą, o tie nedrąsūs ir daugiau atsitiktiniai mėginimai susirišti su Europos Rytais per Kievą, Maskvą, totorius ar Grekų bažnyčią — buvo ir pertrumpi, ir perdaug nenaturalūs, kad būtų galėję padaryti didesnės įtakos ir prekybos santykiavimams. Sąlygos tampresniems prekybos santykiavimams su Rytų Europa ir Azija buvo besidarančios tik Vytauto laikais, bet ir jos negalėjo Lietuvos prekybos santykiavimų vairo pasukti ne tik del pergreito Vytauto politikos kracho jam mirus, bet ir del to laiko kultūriškai politinių santykiavimų tiek Rytų Europoj, tiek pačioj Azijoj. Jeigu XIX ir XX Rusija savo prekybos vairo nesugebėjo pasukti į pietus ir į rytus, tai nesistebėkime, kad nedaug tų santykiavimų su Rytais turėjo Didžiųjų Kunigaikščių Lietuva, kuri tais laikais buvo daug blogesnėse sąlygose. Tuo būdu prieinam išvadą, kad norint geriau pažinti viduramžių Lietuvos prekybos santykiavimus, nieko daugiau nelieka, kaip patyrinėti tuos santykiavimus Lietuvos vakaruose, o pirmoj eilėj su vokiečiais.

14. Lietuvos prekybos santykiavimai su vokiečiais.

Jau iš 11-tojo skyriaus mes matėme, kuo būdu vokiečiai įsikūrė lietuviškųjų giminių gyvenamuose kraštuose, pirmoj eilėj Klaipėdoje ir Kurše. Patys vokiečių šaltiniai aiškiai rodo, kad pirmieji šį kolonizacijos ir užkariavimo darbą pradėjo vokiečių

pirkliai grynai komerciniais tikslais. Teisybė, pop. Inocento III 1206 metais duotieji įgaliojimai prūsams ir lietuviams apkrikštvti yra daug ankstybesni, negu oficiališkas Klaipėdos įkurimas. Bet mes jau matėme, kad ir Ryga buvo įkūrta tik po 1199 metų žygio, kuomet pirmieji pirkliai buvo įsikurę jau nuo 1158 metų. O Reinhardo raportą apie Lietuvą Roma jau turėjo nuo Inocento II laikų. Iš viso vokiečių ordeno žygis į lietuviškųjų giminių gyvenamus kraštus beveik niekieno nelaikomas tikybos ar kultūros žygiu. Štai J. de Wittas savo „Olandijos Interesuose" kryžiuočių ordeno žygį kvalifikuoja kaip grynai komercinio pobūdžio operaciją, pridengtą pagonų į krikščionių tikybą vertimo vardu, kurios (operacijos) išdavoje ordenas užvaldė „Vislos, Pregelio ir Dauguvos baseinų sritis su turtingais Lenkijos, Lietuvos ir Prūsų kraštais; del tos priežasties jų pajūrių miestai ištraukdavo iš jų daugybę žaliavos prekių ir pristatydavo Olandijai, Anglijai, Ispanijai ir Prancūzijai, o taip pat imdavo ir atliekamas ar ten reikalingas prekes importo reikalui" (W, IH, II, 48-49) O Andersenas šitą Witto liūdymą savo chronologijoj pažymi 1215 metams (AH, I, 107), tuomi pabrėždamas, kad paties ordeno žygių pati pradžia buvo ne tikybinio, o komercinio pobūdžio. Teisybė, vokiečių istorikai paprastai yra kiek kitokios nuomonės. Bet ir jie, pabrėždami pirmųjų ordeno žygių religiškai misijinį pobūdi, vis delto negali nepripažinti, kad juo toliau, juo daugiau tasai pirmykštis pobūdis nyko ir nyko. Pavyzdžiui čia paduodu tik Lamrechto-Tille istorijos enciklopedinių raštų pirmąjį „Deutsche Landesgeschichten" veikalą, kur jau anksčiau minėtasis Lohmeyeris apie XIV šimt. ordeno žygius sako: „Wenn auch Ausbreitung des Christentums und Bekehrung der Heiden allmaelich aufhoerte ihr wesentlicher Zweck zu sein, so reichte doch Schein und Vorwand derselben fuer den Orden hin, um daraus Berechtigung zu ziehen, die Verwaltung seiner Laende in der alten, markaenlichen Weise fortzufuehren und fuer sich selbst als fuer den Schirm der Christenheit die Hilfe das ganzen Abendlandes immer noch in Anspruch zu nehmen... Nicht selten war es, dass die Litauerreise led'glich nur deswegen unternommen wurden, weil eine groessere Anzahl fremder Fuersten und Herren in das Land gekommen war, die man doch nicht unverrichteter Sache heimziehen lassen duerfte" (L, GO, I, 243-244). O šita kunigaikščių ir ponų „Sache" arba dalykas, kurio neatlikti negalima, taip pat buvo toli gražu ne dangiško pobūdžio, nes „edle Fuersten und Herren" čia „entweder sich ihre Sporen in Litauen verdienen oder einem tatenreichen Leben durch Teilnahme an dem gepriesensten Heidenkampfe einen wuerdigen Abschluss geben wollten oder vohl das Herz ihrer Dame nur durch eine Littauerreise gewinnen konnten" (L, GO, I, 260) [1]).

---

[1]) Kad taip ištikrųjų yra buvę, rodo ir Anderseno chronologija, kur 1382 metams tarp kita ko pažymėta (AH, I, 212):

„After the Christians were driven out of Palestine", (says the Poet *Chaucer* in the *Knigt's Prologue*, written Anno 1402) „the Englisch Knigts, in his Time,

Dabar arčiau prisižiūrėkim, kurios rūšies ir pobūdžio buvo toji vokiečių ordeno ekonominė politika tiek užvaldytų lietuviškųjų karštų viduje, tiek santykiuose su nepriklausoma Lietuva. — Čia mes taip pat turime visą eilę liūdymų ir tyrinėjimų, kurie tos politikos esmę gana gerai parodo. Jau savo „Lietuvos visuomenės ūkio bruožuose“ esu atspausdinęs Davido chronikos žodžius, iš kurių matyti, kuo būdu vokiečių ordenas XII šimtm pusėj įvedė Prūsų Lietuvoj baudžiavas ir privalomuosius darbus (žiūr. Davido chronikos IV, 17., 141 ir V, 86 arba mano LVUB, 128 — 130). Fischerio, Brederlowo ir kt. tyrinėjimai rodo tą patį: talkos, liuoso noro apmokami darbai ir p. buvo, ordenui įsigalėjus, paversta privalomais ir baudžiavos darbais. Tuo pačiu būdu atimta iš lietuviškųjų prūsų prekyba ir amatai. 1309 metais Hochmeisteris Siegfried von Feuchtwangen išleido įsakymą, kuriuo einant seniesiems vietos gyventojams nebuvo leidžiama nei kokios tarnybos užimti, nei pramonėj dalyvauti, nei amatininkais ar pirkliais būii — jie tegalėjo tik žemę dirbti ar gyvulius auginti. Taip pat ir žemės ūkio produktai negalėjo būti laisvai sulig noru parduodami, o turėjo būti tam tikromis dienomis ir tam tikromis sąlygomis į miestus pristatomi, kur viską priimdavo jau vokiečių pirkliai arba patys ordeno valdininkai, kurie, kas atlikdavo, gabendavo svetur (F, GH, II, 142 — 144 arba priedo 1 nr.).

Čia mes dar kartą turime progos pamatyti, kaip sistematiškai vokiečių pasielgta: pirma „draugiški“ prekybos santykiai su pajūrio gyventojais, paskui įsitvirtinimas uostuose ir prieplaukose, toliau — visiškas užsienių, ypač užjūrio prekybos į savo rankas paėmimas, dar toliau — baudžiavų įvedimas ir pagaliau — prekybos, pramonės ir amatų iš vietos gyventojų atėmimas ir tuo būdu jų baudžiauninkais ar vergais pavertimas.

Tuo pačiu laiku visa užsienių prekyba ne tik prūsams, bet ir Lietuvai buvo monopolizuota vienose Dancigo pirklių rankose. Net Ryga neturėjo teisės su Lietuva prekybos santykių turėti, o jeigu vis delto tų santykių kai kada būdavo, kartais net gana gyvų, tai tik delto, kad Ryga, arba vadinamo Livonijos ordeno vokiečiai, taip pat norėjo pasipelnyti ir delto su Dancigu ir kitais Hansos miestais ir kryžiuočių ordeno vokiečiais anksčiau padarytųjų sutarimų nepildydavo. Pirmasis toksai Lietuvos prekybos santykiavimas su Rygos vokiečiais yra pažymėtas vad. Lifl. chronikoj 1253 metams: tuomet esą Lietuvos karalius Mindaugis leidęs Rygos vokiečiams visoj Lietuvoj pirkliauti (F, GH, II, 31).

---

were wont to travel into Prussia, Lithuania, and other Heothen Lands, to advance the Christian Faith against infidels and Miscreants,“ (as he expresses it) „and to seek Honour by Feats of Arms“. Acordingly in *Hacluyt*, Vol. I. we find „Thomas Duce of Gloucester, Joungest Son of King Edward III. and Henry Earl of Darby,“ (afterwards King Henry IV) „travelling towards Prussia, near the Close of this Century, to fight, in Conjunction with the great Masters and Knights of Prussia and Livonia, against the Pagans of Lithuania: and the Lord Darby (with his Retinue) was greatly assisting in the tacing of Vilna, its Capital, Anno 1390“.

Antras, jau tarptautinės teisės dokumentu tokio santykiavimo liūdymas, yra tai 1323 metais Gedimino padarytoji taikos sutartis su Livonijos ordenu, kur leidžiama laisvas ir nekliudomas abiejų kraštų žmonėms santykiavimas, taip pat nustatyta skriaudų ats skaitymo dėsniai (jei Kuršo, Livonijos ar Estonijos pilietis padarytų skriaudos lietuviui ar atvirkščiai, tai kiekvienas nuskriaustasis kreipiasi į savo valdovus ir šie jau galutinai atsiteisia; žiūr. 2-jį priedą arba Raczynski, Codex Diplomaticus Lithuaniae, 39-40) Bet iš viso, kol kryžuočių ordenas buvo galingas ir vokiečių Hansos miestai sutartinai elgės, tai prekyba su Lietuva buvo vieno Dancigo pirklių rankose. Teisybė, ir Dancigas šiuo atžvilgiu savo prievolių turėjo: jis, monopolizavęs prekybą su Lietuva, neturėjo teisės turėti tiesioginių prekybos santykių su Rusija — tai buvo jau Rygos privilegija. Bet kaip Rygos pirkliai, norėdami pasipelnyti, nepaneigdavo Lietuvos prekių ir rinkos, taip darydavo ir Dancigo pirkliai, kurie tam tikslui išnaudodavo savo privilegiją pirkliauti Lietuvoj: jiems Lietuva buvo drauge ir tranzito kraštas prekybos santykiavimuose su Rusais, ypač po to, kai įsisteigė savo sandėlius Kaune [1]) Iš to kildavo tarp Dancigo ir Rygos gana rimtų nesusipratimų, kurių atgarsiai pasiekdavo net Romą, ir iš viso daug reiškė visuose tų laikų Vokiečių ir Lietuvos santykiavimuose. Domės verta ir tai, kad išsyk Dancigas, galima sakyti, gyveno tik iš Lietuvos, nes prekybos santykiavimai su Lenkija, kiek jie ėjo vakaruose ar šiaurėje, buvo atliekami Thorne, išskiriant, žinoma, mišką, kuris tegalėjo būti plukdomas tik Visla ir delto turėjo pasiekti ir Dancigą. Dancigo prekybos santykiavimai su Lenkija prasideda tik po 1391 metų, bet ir tai išsyk dar labai menki (H, DH, 172). Tuo būdu Dancigas, iš prigimties naturalinis Lenkijos uostas, pačiai Lenkijai vokiečių buvo įtaisytas tokiu pat kamščiu, kaip Klaipėda Lietuvai. Kamščiu jis nustojo būti Lenkijai tik po to, kai pati Lenkija suėjo į artimesnius santykiavimus su Lietuva ir tuo būdu per Lietuvą prisiartino prie Dancigo; taip pat kai patys vokiečiai, pelnų beieškodami, daugiau susidemoralizavo (čia, žinoma, prisidėjo ir Klaipėdos bei Karaliaučiaus vokiečių pirklių apetitai, kurie Dancigui pavydėjo).

---

[1]) T. Hirschas apie tuos santykius, tarp kita ko, pasakoja šit kaip (H, DH, 158-159): „Auch von Preussen und Polen aus hatte man, seitdem in Lithauen friedlichere Verhältnisse eingetreten waren, zu Lande Verkehrsstrassen nach Novgorod gewonnen, theils indem man über Memel und Polangen am Strande nach Riga reiste, (šis kelias yra minimas 1433 ir 1454 m. dok.) theils indem man über Wilna, ohne Liefland zu berühren, zu den Russen vordrang. Diese Concurenc wollten die Liefländer nicht dulden; unter dem Vorwande, dass man auf diesen neuen Wegen verbotene Waaren nach Novgorod führte, den altherkömmlichen Tauschhandel aufgebe und mit Gold und Silber die Waaren bezahle, aber auch ohne diesen Vorwand verboten die Liefländer den andern Hansastädten die Benutzung der Landwege“ (sugautas prekes konfiskuodavo). Bet prūsai kuomet ėmė prekes siųsti per Švediją ir Lietuvą. „Der vortheilhafteste Verkehr mit Russland eröffnete sich jedoch für Dancig zu Lande seit der Gründung des Kontors in Kauen in Lithauen und wurde hier um so sorgfältiger unterhalten, da auf diesem Wege Dancig lange Zeit fast ohne irgend einen Nebenbuler sich befand“.

15. Lietuvos ir Vokiečių prekybos santykiavimų santvarka.

Aišku savaime, kad vokiečiai, ypač Dancigo, nebūtų galėję Lietuvos prekybos taip monopolizuoti, jei nebūtų buvę palankių salygų pačioje Lietuvoje. Šiaip ar taip, vokiečiai niekuomet nebuvo Lietuvos užvaldę, ir delto joki jų vienų sutarimai nebūtų galioję, jei lietuviai gera valia ar aplinkybių verčiami nebūtų tų santykiavimų palaikę. Bet čia turime prisiminti to meto Lietuvos gyvenimo sąlygas. Kai ordenas Prūsuose visai įsigalėjo ir net Klaipėdoj įsitvirtino, tai prie Lietuvos to laiko santykių su Rusais ir Lenkais, taip pat ir del pačios geografinės padėties, ne santykiauti su Vokiečiais buvo negalima (Rygoj sėdėjo tie patys, nors ir kito ordeno, vokiečiai). Dalykas tame, kad tais laikais visi Baltijos jūros uostai turėjo klausyti vadinamos Hansos nutarimų ir buvo gana daug būdų ir priemonių galimoms priešginoms bausti (pabaudos, boikotas, net bažnytinis iškeikimas). Pati Hansa tuomet buvo gana stipri ir galinga organizacija, delto ir svetimų kraštų pirkliai ar jų laivai, norėdami prekybos santykių su Pabalmario kraštais turėti, taip pat turėjo Hansos klausyti ir jos nuostatams pasiduoti. O tie nuostatai buvo labai paprasti. Pav., visa prekyba su Lietuva priklausė Dancigui ir jo pirkliams. Žinoma, tai nereiškė, kad s etimos prekės negalėtų Lietuvos pasiekti ar Lietuvos prekės į kitus kraštus būti išvežamos Bet jeigu, pav., Londono, Amsterdamo ar net Luebeko pirkliai norėjo gauti iš Lietuvos kailių ar vaško, tai turėjo ieškoti ir pirkti tik pas Dancigo pirklius. Taip pat ir savo prekes Anglijos, Olandijos ar kt. pirkliai tegalėjo lietuviams parduoti tik per Dancigo pirklius. Ir kuomet, pav., Anglijos pirkliai reiškia noro tiesiog su Lietuvos ir kt. pirkliais prekybos santykių turėti, tai Dancigo pirkliai savo burmistro lūpomis griežtai ir su pasipiktinimu tam pasipriešina, nes tai esą būtų „to Dantzike ewige vorderff“ [1]). Bet tai dar ne viskas. Jei būtų tokia tvarka nustatyta tik santykiavimuose su svetimais, tai iš to dar nebūtų buvę tiek žalos Lietuvai. Tačiau patys Dancigo vokiečių pirkliai, palaikydami prekybos santykius su lietuviais, taip pat negalėjo laisvai pasielgti, o turėjo laikytis tam tikrų taisyklių. Pav., joks vokietys pirklys neturėjo teisės vesti ar daryti kokį reikalą iš vieno su lietuviu. Taip pat nebuvo galima, santykiuose su vietos gyventojais, jokio reikalo daryti kredito pagrindais arba prekes parduoti „bargan“. Uždrausta buvo ir pirkti

---

1) 1491 m. derybose su Anglais, dalyvaujant kitų miestų atstovams, Dancigo burmistras pareiškęs,

„dat de von Dantzike keünerleü wüse den Engelsehen inrumen adir gunnen wurden, sulkt ere vornemen, alse ze vormeneden, mit allerleü natien mit en to kopslagen to to laten, ock sunderges boveel darvan hadden, dat mit nichte to staden, wente de Engelschen dar lange na gestaen hadden, et hadde en nüwerlde mogen geboren, wente solden de Engelschen to Dantzike adir in Prussen mit allerleü natien als Russen, Palen, Letawen, Hungaren, Bemen unde anderen kopslagen, dat were der borgere to Dantzike ewige vorderff“.

(Cit. sulig Schanz, Engel. Handelsp. I, 235.).

prekes arba siūlyti brangiau, jeigu tas pačias prekes derėjo arba buvo sutaręs jau kitas pirklys Griežtai buvo uždrausta vokiečiams savo prekes krauti ar vežti lietuvių laivais ar vežimais. Nusižengusieji šitoms taisyklėms vokiečių pirkliai turėjo pinigų bausmę mokėti. Šitaip surinkti pinigai, tarp kita ko, eidavo „auf Botschaften an die Litthauischen Behoerden und auf Geschenke, um sich ihres guten Willens zu versichern" (H, DH, 167 — 168.)

Iš čia mes jau matome, kad Vokiečiai buvo padarę ir nuolatos darę visa, kas galima, kad tik paimti į savo rankas visą Lietuvos prekybą. Svetimų kraštų pirklius, pav. Anglijos, jie prie Lietuvos ir lietuvių tiesiog neprileisdavo. O santykiaudami su lietuviais elgėsi taip, kad lietuviai juo mažiau naudos turėtų. Ir čia jiems visos priemonės lygiai geros atrodė — pradedant savųjų sąmokslais ir nepaklusnųjų baudimu ,ir baigiant Lietuvos valdininkų papirkimais. Čia domės vertas yra dar vienas dalykas. Beveik visa Lietuvos prekyba buvo Dancigo pirklių rankose. Dancigas gi ligi tam tikro laipsnio priklausė kryžiuočių ordenui, su kuriuo lietuviai daugiau kariavo negu taikoj gyveno. Ir vis delto prekybos santykiavimai del tų karų niekuomet nenutrūko. Brederlowas net priėjo išvadą, kad del ordeno karų su Lietuva Dancigo prekybos santykiavimai su Lietuva dargi padidėjo — del karo iššaukiamų naujų reikalavimų (B, GHO; 33) O tų santykiavimų, matyti, būta ne taip mažų, jeigu Keistutis vieną kartą mėgino, jais prisidengęs, ordenui smūgį užduoti ir patį Dancigą į savo rankas paimti. Matai, Lietuvos pirkliai važiuodavę į Dancigą vandeniu ir sauskeliais grupėmis nuo 20 ligi 40 žmonių drauge. Taigi Keistutis pirklių vietoje pasiuntęs su prekėmis apie 800 karių (jų tarpe, žinoma, turėjo būti daugelis tų pačių pirklių), kurie sutartą dieną turėję padaryt Dancige sukilimą ir paimti jį į savo rankas, — kuomet patsai Keistutis su savo kariuomene turėjo patį ordeną pulti. Tai buvę dar 1359 metais. Sąmokslas del įvairių priežasčių nepavyko, nors perversmas Dancige, sekmadienį po Šv. Lauryno, buvo mėginta padaryti (DCh. VII 48—49). Bet šitas atsitikimas rodo, kad prekybos santykiai su Dancigu ir Vokiečiais jau gana gyvi buvo dar prieš Vytauto laikus [1]). Patsai Keistutis drauge su Jogaila savo taikos sutartyj su ordenu 1379 metais pripažino vokiečiams teisę tam tikrose Lietuvos srityse „fri und fridelich jagen visschen und buten haben, und ir gebrucken zcu allem nutcze", išderėjęs tokią pat teisę ir lietu-

---

[1]) Davidas savo Preuss. Chr. (VII 48—49) visą atsitikimą aprašo šit kaip: „Indes hatte Kynstut eine solche Arglist erdacht, machte mit etlichen Reussen und Littauen, deren in die 800 waren, einen Anschlag, dass sie mit teuerbarer vnd mancherlei Ware, nach Jrer Gewonheit vnd Brauch sich aufm Domnick gen Danzig, doch nicht auf einem Hauffen, sondern wie pflegen, zu 20, 30 vnd 40, eltiche zu Wasser, etliche zu Lande, reisen solten. Vnter diesen 800 Littauen vnd Reussen waren nicht mehr, denn 4, denen dieser Anschlag von Kynstut beiholen, mit Zusage, dass er kurz nach dem Domnick sich eilends aufmachen vnd mit grossem Haufen Preussen oberhallen wolte, welchs Jm dester leichter vnd bekwemer zu thun were, wenn sie durch diesen Anschlag Danzig ansteckten, die Bürger erschlügen vnd die Stadt also eroberten".

viams ordeno žemėse (žiūr. 3 priedas arba Raczynski, Codex Dipl. etc., 53—55). Bet ūkio ir ypač prekybos atžvilgiu ypač didelės reikšmės turėjo vadinama Žemaičių sutartis su vokiečių ordenu 1390 metais. Čia jau aiškiai buvo pasakyta, kad „die lute von Prussen s cher mogen czin in das land tzu Samayten, do selbes tzu koufslagen", taip pat ir „Das di von Samayten moegen czien ken Jurgenburg, ken Rangnith, vnd ken Memil in vnser land Do selbist czu kowfflagen", taip pat abiejų pusių prižadama visokia pagalba ir tt. (žiūr. 4-sis priedas arba David, Preuss. Chr., VII, 221—223). Teisybė, šita sutartis buvo padaryta grynai politikos tikslais (Vytautui ieškant ordeno pagalbos savo kovoj prieš Jogailą), ir ji gali jo neilgai. Bet šitos sutarties dėsniai, tik dar labiau praplėsti, randami ir kitoj kryžiuočių ordeno ir Vytauto padarytoj sutartyj, būten 1398 metų spalio 12 d.. Šia sutartim leista ordeno žmonėms visoj Lietuvoj verstis prekyba tomis pačiomis sąlygomis kaip ir lietuviams, t. y tik užsimokant nustatytus muito mokesnius ir pildant kitus šalies įstatymus (H, DH, 161 — 162) [1]). Tokias plačias teises Vokiečiai įgijo nedovanai. Lietuvos pirkliai Dancige ir apskritai Prūsuose taip pat didesnių teisių turėjo, ne kiti svetimšaliai. Taip, pav., svetimieji pirkliai galėjo tik Dancige prekybos reikalus atlikinėti, taip pat jie neturėjo teisės nei savo prekių mažmenomis tiesiog miesto ar sodžių vartotojams pardavinėti, nei savo pirkinių mažais kiekiais iš gamintojų pirktis. Tuo tarpu Lietuvos pirkliams šitie suvaržymai negaliojo (H, DH, 162) [2]). Tuo būdu čia mes jau turime lyg ir „didžiausiojo palankumo" dėsnį, kuris prekybos sutartyse įsigalėjo tik XIX šimtm..

Bendrai imant, nuo Gedimino laikų Lietuvos valdovai stengėsi pakelti Lietuvos prekybą ir amatus, ir tam tikslui, be kita ko, kvietė į Lietuvą ir vokiečių tais laikais jau pagarsėjusius amatininkus ir šiaip vertelgas. Iš dokumentų yra žinomas ir garsusis paties Gedimino laiškas ŠŠ. Pranciškaus ir Domininko ordenams, taip pat vokiečių Hansos miestams, su prašymu—atsiųsti, tarp kita ko, visokio verslo žmonių į Lietuvą (žiūr. Raczynki, Codex Dipl., 27—32). Del šito laiško savo laiku ėjo didelė byla Romoj ir pas kryžiuočius, o paskui daug prisiginčijo istorikai, iš kurių vieni (Voigtas) vadina jį falsifikatu, kiti — tikru dokumentu. Mūsų

[1]) Patsai sutarties straipsnis Davido chronikoj (VIII, 36) paduotas šit kaip (cituota iš Brederlow, Danzigs Hand... 161):

Insuper uolumus, quod homines Ordinis — in omnibus terris nostris mercari et negotiari libere ualeant absque theloneis aliique exactionibus, quos etiam tuebimur sicut nostros, saluis tamen theloneis ab olim institutis ac quibuslibet edictis nostris editis et edendis in terris nostris, quibus nostri artantur et dicti Ordinis homines sunt artati.

[2]) Hirschas (162) rašo: „Noch mehr geschah in Danzig selbst, wo man den mit seinen Landesprodukten herabkommenden Litthauer vor andern Handelsgästen im Kaufe begünstigte, so dass er namentlich seine Einkäufe auch im Kleinen unmittelbar bei den Fremden machen und seine Waaren selbst in den kleinsten Quantitäten in den Strassen der Stadt und dem platten Lande feilbieten dürfte".

reikalui šitas ginčas del laiško autentiškumo visai nesvarbus — viena delto, kad Gedimio „merkatorinė“ politika yra ir be to laiško gana įrodyta, o antra — delto, kad patsai laiškas, jeigu net ir būtų buvęs savo laiku Rygos arcivyskūpo, kaip Voigtas mano (žiūr. jo Geschichte Preussens, IV, 392—393 ir 626—637), falsifikatas, tai vis delto Lietuvos ūkio ir prekybos reikalui jisai savo padarė, — nes Hansa ir šiap vokiečiai del jo tikrumo išsyk visai neabejojo, ir išukrųjų nemaža įvairaus verslo žmonių į Lietuvą atkeliavo ir čia rado sau visai gerą priėmimą. Ir suprantama. Lietuva tais laikais buvo labai reikalinga tiek amatininkų, tiek patyrusių pirklių, — ypač po to, kai, apsikrikšti us, arčiau pradėjo santykiauti su Lenkais, ir Lietuvos bajorai pradėjo, lenkų bajorus sekdami, amatų ir prekybos vengti (žiūr mano „Lietuvos visuomenės ūkio bruožai“, 31 — 32). Nenuostabu delto, kad Vytautas, geriau negu kas kitas vokiečius pažindamas ir su jais kariaudamas, taip pat daugiau negu kas kitas suprato ir tą naudą, kuri pasidaro iš gerai sutvarkytų prekybos santykių. Delto jis nesišykštėjo vokiečių pirkliams Lietuvoje net lygių su lietuviais teisių suteikti — tiems laikams visai nepaprasta privilegija. Hirschas, kuris Dancigo prekybos santykiavimus su Lietuva yra gana gerai istyręs, prieina išvadą, kad „Vytauto valdymas vėlesniems laikams paliko atmintį kaip periodas, kuomet Prūsų pirklys Lietuvoje aukso dienas turėjo“ (H, DH, 161). Tai patvirtina ir dokumentai. Pav., 1435 metų ordeno sutarty su Lietuva, vokiečiai savo prekybos ir kt. santykiavimams nieko daugiau neprašo, tik gražinti „tempore bone Vitoudi Magni Ducis Lituaniae“[1] Taip pat ir Kazimiero 1441 metais duotoji Dancigui privilegija patvirtina tik tai, kas jau anksčiau Vytauto laikais buvo nustatyta ir praktikuojama (žiūr. 5-sis priedas arba H, DH, 280 - 281). O kokios rūšies tos Vytauto privilegijos buvo, matyti iš aprašymo, kurį patiekia Hirschas, išstudijavęs iš tų laikų užsilikusius Dancigo pirklių laiškus ir šiaip dokumentus

Kaip žinome, Dancigo ir iš viso vokiečių pirkliai savo prekybos santykiavimuose Lietuvoje turėjo tų pačių teisių kaip ir lietuviai. Bet vokiečių pirkliams to buvo per maža, ir jie iš Vytauto išsiderėjo ir gavo teisę Kaune įsisteigti savo sandėlius ir juos savomis teisėmis tvarkyti. Hirschas visai teisingai šitą privilegiją, vadina pačia svarbiausia. „Šitame Lietuvos prekybos gi ų mazge (t. y. Kaune), rašo Hirschas, kur paprastai būdavo perkraunama visokios prekių važtos ir iš kur ėjo prekybos keliai į visus Lietuvos kampus ir dar toliau į Rusiją, Vytautui viešpataujant susidarė, šale pilies viršininko, piliečių bendruomenė, kurios priekyje stovėjo vaitas, burmistras ir tarėjai, be to iš jų buvo išskirta Prūsijos,

[1]) „Item circa judices, judicia, mercantias emendas vel vendendas et circa victualia comparanda et telonea antiqua soluenda rationalibis consuetudo, tempore bone Vitoudi Magni Ducis Litauniae tenta, in Lituania, Samogitia et Russia inconcusse servetur“. (Cituota (sulig Hirscho DH, 101 iš) Dogul Cod. Dipl. IV, 131.)

daugiausiai Dancigo, pirklių savarankiška kolonija (Niederlassung), kuri drauge su piliečiais dalinos vietos teikiamą naudą. Prūsų pirkliai čionai gyveno atskiruose, rodos, vienoj vietoj pastatytuose namuose. Šitie namai išsyk buvo nuomojami, bet jų didžiuma greitai pateko vokiečių nuosavybėn grąžintinų skolų vietoj. Kiemuose buvo klėtys ir sandėliai supirktoms prekėmis sudėti ir krautuvės bei magazynai savoms prekėms parduoti. Namų turėtojai patys ūkininkavo ir savo reikalams galėjo viską virti ir kepti, išskiriant darymą midaus; tuo tarpu tie, kurie savo namų neturėjo, privalė valgyt pas miesto piliečius" (H, DH, 163 — 164).

Šitos vokiečių kolonijos nuolatiniai gyventojai Kaune buvo beveik vien tik Dancigo pirkliai, nors Lietuvos vyriausybė nei Kauno miestas nedarė kliūčių ir kitų Vokietijos miestų pirkliams gyventi — tokią tvarką, kaip jau buvo minėta, buvo nusistatę patys vokiečiai, kad savo tarpe geriau vienybės laikytųsi. Išsyk paprastai patys prekių savininkai, „gizelių padedami, atvažiuodavo ir reikalus vesdavo savo ar visos pirklių bendruomenės sąskaiton, — nors kartais savo reikalus jie pavesdavo ir vadinamiems „faktoriams". Šale šitų metų metais gyvenančių „prūsų", kurie turėjo savo sėbrus ir kituose Lietuvos miestuose, kas metai į Kauną atvažiuodavo ir kitų Vokietijos vietų pirkliai arba jų faktoriai, kurie betgi buvo laikomi tiktai nuolatinių kolonijos gyventojų svečiais ir gyventi čia galėjo tik laikinai — kol savo reikalus atlikdavo (H, DH, 166).

Šita tai vokiečių pirklių kolonija buvo lyg kokia valstybė valstybėje. Ji turėjo savo „ordonancą" ir seniūnus, rinko mokesčius, visus nesusipratimus sprendė savo teisme, kurio sprendimai galėjo būti apeliuojami... Dancige. Tik nesusipratimai su vietos gyventojais buvo sprendžiami jau „prisiekusiųjų" teismo pačiame Kaune, — nors vokiečiai visaip stengėsi šio teismo išvengti, o vokietys, kuris vokietį būtų pašaukęs į vietos teismą, buvo laikomas išdaviku ir vokiečių kolonijoj jau būti negalėjo. Už įvairius nusikaltimus bausmės paprastai būdavo imamos pinigais, kurie eidavo kolonijos reikalams ir ypač visokioms anksčiau minėtoms vyresnybės „dovanoms", „um sich ihres guten Willens zu versichern" (H, DH, 168). Berods, šitie vokiečių pirkliai turėjo mokėti ir mokesčių: muitus, už tiltų naudojimą, be to, 1% vertybės vadinamų svarinių, kurie eidavo Kaunui net ir tuomet, jei prekių savininkai vokiečių pirkliai gyvendavo Vilniuj.

Iš čia mes jau matėme, kad prekybos santykiavimuose vokiečių su Lietuva viskas buvo paremta ypatingomis privilegijomis, kuriomis naudojasi iš vokiečių pusės Dancigas o iš Lietuvos - Kaunas. Jų nesusipratimai vėliau pasiekdavo ir patį kunigaikštį su ordeno „hochmeisteriu".

Pati prekyba paprastai eidavo šit kaip. — Dancigo pirkliai, prisikrovę druskos ir kitų prekių, važiuodavo laivais į Kauną ir čia,

sumokėję muitą[1]) ir kitus privalomus mokesčius, laisvai viską pardavinėdavo, taip pat į kitas vietas pasiūsdavo arba sandėliuose sukraudavo. Paprastai būdavo tai vasarą ir rudenį, ir tuo būdu visi prekybos reikalai Lietuvoje būdavo atliekama žiemą. Pavasarį, kai tik Nemunas ledus išnešdavo, visi tie „druskiniai" laivai su vokiečių pirkliais, visi pilni Lietuvos produktu ir prekių, drauge su lietuviais, kurie savo laivais važiuodavo, visu „laivynu" keliaudavo į Dancigą, kur viską pardavę ir naujų prekių pasiėmę vėl grįždavo Kaunan. Išsyk, rodos, Dancigan keliaudavo iš Lietuvos pirklių vieni lietuviai ar bent jų tarpe nebūdavo žydų. Ir iš viso, Lietuvos žydų dancigiečiai išsyk net įsileist nenorėjo. Taip, Dancigo archyvuose Hirschas surado Lietuvos žydo Abromo Basermano bylą, iš kurios matyti, kad reikėjo net paties Vytauto užtarimo ir ordeno Hochmeisterio atskiro prašymo, kad Dancigo miesto taryba atskiru nutarimu tą Lietuvos žydą įsileistų drauge su lietuviais. Tai buvo 1423 metais. Tuo tarpu 1436 metais kitas Lietuvos žydas, iš Trakų Samuelis Lawerwitzas, buvo įleistas be jokių ypatingų protekcijų (H, DH, 165). Žydai Lietuvos prekybos santykiavimuose su vokiečiais daugiau įsigali tik XV šimtmečio gale ir ypač XVI šimt., kuomet iš vienos pusės Lietuvos visuomenė vis daugiau ėmė bajorų pavyzdį sekti ir prekybos vengti, o iš kitos — įvairios komercinio pobūdžio privilegijos vis dažniau būdavo atiduodamos tiesiog už pinigus ir tai tam, kuris daugiau užmokėdavo (H, DH, 286).

Užsimokėję muitą Kaune vokiečių pirkliai pardavinėjo savo prekes laisvai visoj Lietuvoj. Ne be to, kad nebūtų buvę jokių varžymų, kurie kartais pareidavo ir nuo bendros politinės padėties. Taip, Vytautui mirus Lietuvos ir Vokiečių prekybos santykiavimai labai sumažėjo — del nesusipratimų ir neramių laikų Lietuvoje, taip pat ir del „falche und zweideutige Rolle", kurią ordenas lošęs savo santykiuose su lietuviais (H, DH, 168). Vienu laiku tie santykiavimai buvo net visai nutrūkę. „Ir kai 1440 metais vėl seni santykiai atsinaujino, tai Prūsų pirkliai savo pašonėj pamato gana pavojingą konkurentą". Tai buvo ne kas kitas, kaip Kauno piliečiai, kurie — tiek vokiečiai, tiek lietuviai — bendrai susitarę prekybos reikalus aprūpino geresnėmis sąlygomis ne Dancigo vokiečiai, o svarbiausia — tai kad esą „jie pamatė jog šį reikalą jie gali atlikti ir be Prūsijos pirklių tarpininkavimo" (H. DH, 168). Šitą padėtį kauniečiai stengėsi savo reikalui ir toliau naudoti. Taip, jie dabar jau uždraudė vokiečių pirkliams visoj Lietuvoj pirkliauti — visus reikalus jie turi atlikti tik Kaune ir per Kauno pirklius. Byla atsidūrė pas kunigaikštį, o jos išdava ir buvo Kazimiero duotoji 1441 metų privilegija Dancigo pirkliams, kuria buvo žadama restauruoti Vytauto laikai.

---

[1]) Prūsų (ir Dancigo) pirkliai net neprivalė išanksto muito mokėti: pirmojoj muitinėj (1450 m. dokumentuose minima „Vilkerhof an der Memel — Vilkija?") prekes tik surašydavo, o muitą užmokėdavo jau prekes pardavę (H, DH, 165).

Kurį laiką ta privilegija galiavo, prekybos santykiavimai atgijo ir Dancigo pirkliai net buvo bedarą pastangų patobulinti vandens kelių susisiekimą. Bet čia jau parodė savo įtaką ir Lietuvos pirkliai. 1444 metais vokiečių pirkliams leista buvo pirkliauti tiktai Kaune, Vilniuj ir Trakuose, bet ir tai didmenų prekyboj. Taip pat vokiečiams buvo uždrausta Lietuvos teritorijoj savo prekes gabenti savais arkliais ir vežimais — jie turėjo naudoti Lietuvos žmones ir arklius ir, žinoma, už tai užmokėti. Pagaliau, 1447 metais vokiečiams buvo visai uždrausta Lietuvoj pirkliauti. Teisybė, šitas uždraudimas galiojo tik porą metų, nes 1449 metais Kaunas vėl vokiečių pirklius įsileido, bet su sąlyga, kad druska būtų parduodama mažiausiai po 6 tonas, vaškas superkamas mažiausiai po 3 akmenis ir tt, — žodžiu, leista tiktai didmenų prekyba. Deja, šitie draudimai pačių prekybos santykiavimų su vokiečiais nenutraukė ir net menkai tesumažino, nes kaip šiandien, taip ir anais laikais visuomet buvo skylių ir progų draudimams ir varžymams apeiti; pagaliau susidarė net ištisos vokiečių ir lietuvių kompanijos slaptai prekybai vesti (H, DH, 168—171). Vėliau, bet ypač po Torno taikos 1466 metais, prekyba su vokiečiais vėl atgijo, tik šį kartą kiek pakitėjusiose sąlygose. Matai, vokiečių pusėj žymiai jau sustiprėjo Karaliaučius, kuris, būdamas arčiau Lietuvos ir geresnėse geografinėse sąlygose, su Dancigu ėmė konkuruoti. Taip pat ir Lietuvoj daugiau pakėlė galvą Vilnius, kuris jau 1471 metais prekių įveždavęs ir išveždavęs daugiau negu Kaunas (H, DH, 282 — 284.). Pačioj Lietuvoj prekybos santykiavimuose jau nuo XV šimtm. pusės svarbų vaidmenį ėmė vaidinti rugiai, kurie ir naujų santykiavimų sudarė. Viso to akyvaizdoj senieji priešai — Dancigas ir Kaunas — darė mėginimų vienas antram rankas paduoti, kad daugiau pelno turėtų. Bet tai nelabai vyko Nieko negelbėjo net ir 1506 metais rašytas Kauno raštas į Dancigą su pasiūlymu išvien kovoti prieš Vilnių del druskos sandėlių, kurie esą turėtų būti vien tik Kaune, „kaip ir senovės laikais", be to savo druskos reikalavimus Vilniaus pirkliai turėtų patenkinti tiktai Kaune ir tiktai sau, o Dancige jiems neturėtų būti parduodama. Bet Dancigo pirkliai, matyti, Kauno galybei jau nebetikėjo, nes sutarimas neįvyko ir patys dancigiečiai įsteigė savo sandėlius Vilniuj. Tuo būdu šitas Kauno pirklių tiesioginis mėginimas taip pat nepavyko. kaip ir keletą metų ankščiau netiesioginis, daromas per muitininkus, kurie buvo bepradedą iš vokiečių pirklių imti dvigubus muitus: vienas muito mokestis buvo imamas atvežant prekes (druską) į Kauną, o kitas — vežant iš Kauno į kitus Lietuvos miestus Bet šitą priemonę tuojau sustabdė Aleksandras savo įsakymu Kauno muitininkams 1490 metais, nurodydamas, kad muito mokestis turi būti imamas tik vienas — įvežant prekes į Kauną, o iš ten jau turi būti leidžiama į visą Lietuvą laisvai (žiūr. 6-jį priedą arba Dovnar Zapolskio „Akty Lit. — Rus Gos. etc., I, 71 — 72)

Del visų šitų ir kitų priežasčių Kauno santykiai su vokiečių pirkliais apskritai, o su Dancigu ypačiai, labai pablogėjo. Visokiose varžomose priemonėse iniciatyvą dabar laiko jau Kaunas, kuris didina visokius mokesčius ir kt. taip pat net uždraudžia vokiečiams vašką supirkinėti arba taip apsunkina, kad jo įpirkimas darosi beveik negalimas. Tuo pačiu, žinoma, atsako ir vokiečiai. Prasideda bylos ir net muštynės tiek Kaune, tiek Dancige; kauniečiai ima mušti vokiečius Kaune, o dancigiečiai tą pat daro su lietuviais Dancige. Ir šitoj kovoj galų gale nugalėtojais išeina lietuviai. Matai, vokiečių pirkliai, pasunkėjus sąlygoms, ima demoralizuotis, nelaiko savų sutarimų, dedasi su lietuviais, norėdami savo biznio reikalus apginti, ir ieško Lietuvos valdžios užtarimo ir apsaugos, je gu jų teismas ar bendruomenė mėgina, kaip seniau, už tokius darbus bausti. Patsai moralinis vokiečių pirklių stovis taip pat sumažėja, ypač po to, kai del nevisai aiškios padėties patys prekių savininkai vis dažniau ir dažniau savo reikalus atlikdavo ne patys, o per visokius pagalbininkus ar agentus. XVI šimtm. pradžioj, t. y. 1511 metais, Dancigas dar mėgina padėtį gelbėti ir tam tikslui atsiunčia tūlą Martyną Robenwaldą. Bet jisai, atkeliavęs, neranda nieko, ką pataisyti galėtų, kadangi „Kauno kontoroj jau nebėra dievobaimingų pirklių, o tebėra tiktai jauni lengvapėdžiai „gizeliai" kurie guli karčiamose, kelia triukšmą ir piktina vietos gyventojus" (H, DH, 282 — 284). 1525 metais vokiečiai dar kartą daro pastangų Kauno vokiečių koloniją pataisyti ir vokiečių pirklių gerą vardą pakelti; tačiau šitas mėginimas taip pat nepavyksta, kaip ir prieš 14 metų. Po poros metų, t. y. 1527 metais, Vokietijos pirklių Kauno kontora visai ištuštėja. 1528 metais galutinai išira ir vokiečių pirklių buvusioji Šv Antano draugija. Pagaliau, 1540 metais už skolas pereina valdžiai ir visas jų turtas su namais ir žemės plotu. Taip pasibaigė vokiečių pirklių kolonija Kaune, nors patys prekybos santykiavimai visą tą laiką sustoję nebuvo: jie dabar buvo tik kiek kitaip sutvarkyti ir kitose rankose, — dabar Lietuvos prekyba buvo jau ne svetimšalių vokiečių, bet savo piliečių, deja, tik ne lietuvių, o žydų rankose (H, DH, 284 — 287).

16. Lietuvos rinkoj vartojamos prekės.

Kai Baltijos jūra Lietuvos pirkliams ir prekybai buvo svetimų uždaryta, tai žuvis (silkės) ir net pats gintaras nustojo būti Lietuvos rinkos prekė, nes šios rūšies prekes monopolizavo vokiečiai. Taip pat išsisėmė ir nedideli Lietuvos druskos šaltiniai, taip kad lietuviai pirmoj eilėj turėjo iš kur nors gauti druskos. Ir, ištikrųjų, iš visų importuojamų prekių prekybos santykiavimuose su vokiečiais pirmąją vietą užima d r u s k a.

Druska į Lietuvą ėjo iš Lenkijos ir Rusijos, bet ne tiesiog, o aplinkiniais keliais per Dancigą: iš Rusijos Dauguva į Rygą, ir paskui į Dancigą; iš Lenkijos druska Dancigą pasiekdavo Vislos upe. Lietuviai mėgindavo kartais gauti druskos tiesiog

iš Rusijos, bet transportas taip buvo sunkus ir brangus, kad tai daryti buvo galima tik būtinam reikalui esant (kai su vokiečiais prekybos santykių turėt nebuvo galima). Iš Dancigo laivais druska, jau anksčiau minėta tvarka, būdavo gabenama į Kauną. Kaunas buvo išsiderėjęs iš vokiečių išimtinas teises druskai laikyti ir toliau paskirstyti. Čia buvo druskos sandėliai, iš kurių būdavo imama druska tiek mažmenų prekybai pačiame Kaune, tiek siuntinėti į kitus Lietuvos miestus ir miestelius ir toliau į Rusiją. Druskos mažmenų prekybos teisę vokiečių pirkliai turėjo tik mažesniuose Lietuvos miesteliuose, kurios ir naudot (dėl stokos savo krautuvių) dažniausiai negalėjo, ir jau gudų žemėje (Polocke, Smolenske ir kt.). Kaune ir Vilniuj jie turėjo teisę parduoti tik nemažiau kai 1 toną. Aišku, kad tiek druskos galėjo pirkti tiktai pirkliai, ir tai ne smulkieji. Tuo būdu druskos prekyba sudarė svarbiausią prekę ir pelno šaltinį ne vieniems vokiečiams. XV ir XVI šimtm. dokumentai parodo, kad net muito mokestis galėjo būti mokamas druska pinigų vietoj. Dažnai druska būdavo gabenama tais pačiais laivais, kurie ateidavo į Dancigą Visla iš Lenkijos. Kelionė iš Dancigo į Kauną trukdavo keletą mėnesių. Iš to gyvendavo visa eilė druskos gabentojų. Pusę priklausomų pinigų jie gaudavo iš anksto už nokėti, o kitą pusę jau atsiimdavo Kaune, druską į vietą pristatę. Jei bekeliaujant kartais užpuldavo žiema ir laivai su druska vandenyj įšaldavo, tai juos saugoti turėdavo patys gabentojai ir gyventi savo lėšomis per visą žiemą; už visa tai Kaune jie paskui gaudavo priedų dar pusę priklausomo mokesčio (pav., jei šiaip būtų gavę 20 markių, tai dabar jau gaudavo 30 mk). Žinoma, toki atsitikimai druskos pirkliams padarydavo nuostolių ir sumažindavo pelną. Delto jie turėjo teisę likusį kelią gabenti druską patys savo pasamdytais ar kt. gautais arkliais — tuomet gabentojai jokio atlyginimo daugiau negaudavo. Patsai atlyginimas buvo, šiems laikams lyginant, visai nedidelis: 1432 metų dokumentais už pristatymą iš Dancigo į Kauną 7 „svorių“ druskos ir iš Kauno į Dancigą 10 „svorių“ pelenų buvo mokama 35 markės (svoris = Last, apie 40 centn.).

Be druskos, vokiečių pirkliai gabendavo į Lietuvą ir kitų v i s ų p r e k i ų, o pirmoj eilėj a u d i n i ų ir net jau pasiūtų k e p u r i ų ir k e l i n i ų. Kitos svarbesnės prekės buvo — silkės, cukrus, šilkas, sagos ir apskritai visoki prabangos dalykai. Vėliau, matyt, ypač prūsiškų prekių į Lietuvą mažiau patekdavo, nes, pav., Kauno kontoros seniūnas savo laiške į Dancigo pirklius mini „senuosius laikus“, kuomet „nebuvo Prūsuose amato, kuris nebūtų naudos turėjęs“ iš vokiečių prekybos Lietuvoje (H, DH, 164 — 165).

Iš Lietuvos prekių ir produktų vokiečių pirkliai beveik nieko neniekindavo. Iš Lietuvos dirbinių svetimieji visuomet brangindavo moterų audinius, pirmoj eilėj m i l ą ir č e r k e s u s, taip pat gūnias ir kt., seniau dirbamas iš vilnų ir arklio plaukų. Šios rūšies dirbiniai ypač būdavo pageidaujami olandų ir kt. Lie-

tuviškais gūnių audiniais kitusyk būdavę rėdomi negrai — vergai (B, GHO, 22 — 23)

Kitas svarbus ir užsieniuose labai pageidaujamas Lietuvos produktas – tai buvo **vaškas**. Visą rudenį ligi pat užšalant Lietuvos ponai — bajorai su savo žmonėmis vežimais gabendavo vašką į Kauną, kur jį supirkinėdavo vokiečių pirkliai. Paprastai vienas vaško vežimas priklausydavo keliems savininkams, ir pirklys, nupirkęs urmu visą vežimą, turėdavo paskui atsiskaityti su kiekvienu savininku atskirai ir tam tikslui naudoti miesto svarstyklę; iš to miestas nemaža naudos turėjo. Matai, svarstyklės naudojimas buvo privalomas, o apmokama kiekvienas kad ir mažiausio gabalo pasvėrimas. Del šios, tur būt priežasties kai kurie vaško savininkai savo vašką pristatydavo labai dideliais gabalais: būdavę gabalų, kurie sverdavę net ligi 30 „akmenų", t y. apie tiek pat pūdų. Be to, vaškas buvo perkamas ir gabenamas į Dancigą ne tik grynas, bet dar ir neapdirbtas, ir net visai koriuose.

Kailiai ir odos taip pat buvo vienas daugiausiai užsieniuose pageidaujamų Lietuvos produktų. Šiuo atžvilgiu senovės Lietuvos girios tiekdavo geriausios rūšies kailių visokių šiandien Lietuvoj jau visai nesutinkamų žvėrių. Taip pat ėjo galvijų odos. Visi šitie dalykai būdavo superkami visoj Lietuvoj pačių vokiečių pirklių arba jų agentų ir gabenami į Dancigą, o iš ten į kitus kraštus.

Linų pluoštas ir siūlai dažniausiai būdavo atvežami vežimais ar rogėmis į Kauną ar kitus miestus ir ten vokiečių pirklių superkami tuo pat būdu kaip vaškas.

Javai iš syk išvežami nebuvo. Javų eksportas prasideda tik XV šimtm antrojoj pusėj, ir pirmiausiai **rugių**.

Medžiai ir miško medžiaga buvo vienas iš stambiausiųjų eksporto dalykų. XV šimtm. pačioj pradžioj beveik visa Dancigo medžių prekyba buvo paremta Lietuvos miškais. Dancigo pirkliai patys arba per savo agentus supirkinėdavo Lietuvoje medžius ir čia juos duodavo apdirbti. Patsai Dancigas betgi imdavo iš Lietuvos daugiausia kietmedžių vežimams ir šiaip įvairiems baldams dirbti. Lietuvos pušys eidavo į Vakarų Europą Nemunu per Klaipėdą ir Dauguva per Rygą; iš jų būdavo statoma laivai (Pal. H, Dh, 165 ir B, GHO, 27).

Derva (ir degutas) taip pat į Prūsus ėjo. Dirbama ji būdavo ir superkama vietos žmonių. Tačiau vokiečių pirkliai turėjo savo agentus ir net skolindavo jiems pinigų didesniems užpirkimams ar užsakymams daryti Pristatoma ji būdavo tiesiog į Karaliaučių, kur buvo lietuviškos dervos prekybos centras.

Gintaro visa prekyba dabar jau buvo paties vokiečių ordeno rankose. Jo pertekliai eidavo daugiausiai į Olandija; iš ten jie pasiekdavo tolimiausius pasaulio kraštus. Brabanto Hercogo Jono III privilegija Antverpenui 1315 metais leido imti muito mokesnių po 4 grašius už gintaro toną. Iš viso, gintaro prekyba buvo gana pelningas dalykas, ir del jo dažnai susipešdavo tiek atskiri pirkliai, tiek visos jų gildijos (F, GH, II, 142; pal. II, 553).

17. Susisiekimo keliai ir priemonės.

Senovės laikais Lietuvoje kelių netrūko, tik, žinoma, nebuvo nei geležinkelių, nei plentų. Už tat daug daugiau negu šiandien buvo vartojama vandens keliai. O kadangi Lietuvos užsienių prekyba daugiausia ėjo į Vakarų Europą, tai į ją vedantys keliai ypač didelės reikšmės turėjo.

Pirmoj eilėj prisižiūrėkime svarbiausiajai vandens kelių arterijai. Senovėj ne tik Kaunas, bet ir Vilnius buvo gana didelis vandens kelių transporto punktas, ypač miško medžiagai ir kt sunkesniems dalykams vežti. Bet gyviausias susisiekimas, žinoma, ėjo nuo Kauno Nemunu. Beveik visa Lietuvos prekių apyvarta ėjo laivais Nemunu ligi už Tilžės, iš ten Gilge į Kuršo mares. Matyt, kad laivai nebuvo perdaug dideli, nes šitų senovės kelionių aprašymuose važiavimas Kuršo marėmis vadinamas pavojingu, kurio keleiviai labai bijodavę, nors reikėję plaukti tik trejetą mylių. Toliau iš Kuršmarių būdavo pasukama į Deimę ir pro Labgavą ir Tepliavą Prėgeliu pro Karaliaučių į šių dienų vadinamą Frisches Haff, o iš ten, per rytinę Vislos žiotį, į pačią Vislą ir Dancigą (H, DH, 161; pal. Beer, GWH, I, 269). Tik sieliai eidavo Nemunu ligi Klaipėdos arba Dauguva ligi Rygos.

Šita vandens kelio arterija buvo Lietuvos prekybai svarbiausia, ir delto ji nuolatos buvo taisoma ir tobulinama. Buvo net tariamasi ir mėginama vokiečių ir lietuvių bendromis jėgomis kasti perkasų ir šiaip kelio tobulinimo darbų atlikti, tik iš to nedaug kas gera išėjo (H, DH, 169—170). Taip pat nebuvo įkūnytas ir Vytauto plenas atgaivinti ir ištobulinti susisiekimą Dniepru ir sujungti jį su Lietuvos vandens kelių arterijomis. Bet vis delto bent Vytauto laikais tiek ordeno, tiek Lietuvos valdžia savo valdomose srityse susisiekimą visomis išgalėmis tobulino, o vandens ir kiti keliai buvo užleisti tiktai vėliau.

Šale vandens kelių, kurie ėjo daugiausia naturalinėmis arterijomis (upėmis), nemaža judėjimo būta ir sauskeliais, ypač žiemos metu. Iš kryžiuočių laikų mes turime gana smulkius Lietuvos kelių aprašymus, kurių svarbiausius paduodu rašinio gale 7-jo priedo — XVI lygiai taip, kaip jie buvo pačių vokiečių užrašyti. Įsiskaičius į tuos kelių aprašymus, visai aiškiai matyti, kad visi svarbesnieji šių dienų Lietuvos vieškeliai ir net antraeiliai keliai jau buvo žinomi XIV šimtm. kryžiuočiams, ir jie ėjo beveik perdėm tomis pačiomis vietomis, nors visos eilės šiandien žmonių gyvenamų vietovių tuomet nėra buvę.

18. Bendros pastabos ir išvados.

Trumpai permetę akimis senovės Lietuvos prekybos santykiavimus, mes randame visą eilę davinių, kurie jau leidžia ir tam tikrų pastabų bei išvadų padaryti. Svarbesnės pastabos ir išvados bus šit kokios.

I. Lietuvos prekybos santykiavimų pradžia siekia gilios senovės ir nyksta priešistorinėje gadynėje. Šito pirmojo periodo Lietuvos prekyba sukosi apie gintarą ir delto betarpiškai ji lietė tik Baltijos pajūrio gyventojus — lietuviškąsias prūsų ir kt. gimines. Gintaras jau tuomet pasiekdavo gana tolimus ne tik Europos, bet ir senovės Rytų kultūros kraštus. Bet ar būta tiesioginių prekybos santykiavimų su tų kraštų gyventojais arba pirkliais — šiandien tikrai pasakyti negalima. Daug davinių rodo, kad tiems santykiavimams būta tarpininkų, gal net ne vienų. Toki tarpininkai buvo gotai, o taip taip galėjo būti etruskai. Šale šito tarpininkaujamo prekybos santykiavimo kada-ne-kada Lietuvą galėjo aplankyti pirkliai ir šiaip keleiviai iš tolimų kraštų; tik toki atsilankymai pasitaikydavo labai retai, o ir tie patys jau tik vėlesniaisiais laikais. Šitų pirmųjų prekybos santykiavimų pradžia siekia bent keletą šimtų, . kai kuriais tyrinėjimais net keliolika šimtų metų prieš Kristaus gimimą. Jie ėjo daugiausiai sausžemio vandens keliais per Vakarų Europą. Tiesioginis Lietuvos susisiekimas per šių dienų Rusiją (ypač Dniepru, Nemunu ar Dauguva) nors buvo galimas iš pat pradžių, bet tikresnių pėdsakų nerandama. Šituo keliu prekybos santykiavimų jau būta vėliau. Pirmojo periodo prekybos santykiavimai pasibaigia apie III — IV šimtm. po Kristaus gimimo.

Šitų pirmųjų Lietuvos prekybos santykiavimų įtakoje senovės lietuviškieji prūsai ne tik pradėjo gyventi naują kultūros ir technikos gyvenimą, bet įsigijo daug patyrimo prekybos ir susisiekimo srityse, taip pat virto naujos kultūros nešėjais kitoms aisčių giminėms ir pirmoj eilėj lietuviams, kurie savo laiku įsikūrė anksčiau prūsų gyventose vietose paneriais ir panemuniais.

II. Antrasis Lietuvos prekybos periodas prasideda viduramžiais, dar prieš krikščionybės įsigalėjimą Lietuvoje. Jis yra jau daug platesnis ir gyvesnis, nors išsyk taip pat daugiausiai liečia tik Pabaltmario kraštus. Šale gintaro, kuris dabar tokios svarbos jau neturėjo, iš Lietuvos eina ypač daug kailių ir vaško, o į Lietuvą beveik visa, ką svetimi kraštai gali duoti — pradedant papuošalais ir baigiant ginklais, brangiais audiniais ir kt. Pabaltmaryj visus prekybos santykiavimus su svetimaisiais dabar jau palaiko patys prūsai, kurie Lietuvos prekes savais laivais pristato į vokiečių ir švedų uostus, o taip pat veža Dauguva toliau į Rusiją. Šale to, rodos, palaiko gana gyvų santykių ir patys lietuviai tiek su savo artimais kaimynais slaviais, tiek ir su tolimesniais kraštais, ypač su Bizantijos pirkliais ar jų tarpininkais. Tik šitie prekybos santykiavimai, rodos, neilgai tetrūko, o ir nebuvo tiek platūs, kaip prūsų varomieji.

III. Maž daug nuo XI — XII šimtmečio Lietuvos prekybos santykiavimuose prasideda trečiasis perijodas, kurį galima pavadinti tiesiog vokiškuoju. Vokiečiai pirmiausiai įsikuria ir įsigali tose Baltijos pajūrio vietose, kurios turi pirmaeilės reikšmės Lietuvos

prekybos santykiavimams vandens keliais (Rygoj, Klaipėdoj, Karaliaučiuj, Dancige). Lietuviškuosius prūsus jie pavergia ir visai išnaikina. Prekybos santykiavimai Lietuvos pietuose pasidaro beveik negalimi tiek del Lietuvos politikos santykiavimų su savo kaimynais, tiek del bendrosios padėties Rytų Pietų Europoj ir Azijoj. Visa tai paėmus drauge sudarė tokias sąlygas, kad beveik visi Lietuvos prekybos santykiavimai ėjo per vokiečius. Vokiečiai dabar viešpatavo ne tik svarbiausiuose Lietuvos importo — eksporto centruose, bet ir šalies viduje įsigijo privilegijų (o dar daugiau darė be privilegijų) ir pripildė visus Lietuvos kampus jai ne patys, tai jų agentai. Iš Lietuvos buvo vežama beveik visa, ką tiekė jos turtinga gamta, ūkis ir žmonių darbas, o duodama už tai Lietuvai druskos, silkių, šiokių tokių skanėstų turtingiems ponams ir jiems papuošalų, taip pat pinigų.

IV Apie XV šimtmečio vidurį prasideda reakcija prieš vokiečius, pirmoj eilėj prieš Dancigo hegemoniją Lietuvos prekybos santykiavimuose. Kovą pradeda ir veda ne tiek valdžia ir ne tiek patys lietuviai, kurie, krikščionimis virtę, prekybos pradėjo vengti, kiek iš svetur atkeliavę ir Lietuvoj apsigyvenę miestų pirkliai atėjūnai, kurių didelė dalis buvo taip pat vokiečiai, ir ypač žydai. Tuo pačiu laiku prasideda gyvesni Lietuvos prekybos santykiavimai su Rusais, del susidėjusių politikos aplinkybių — iš dalies ir su Lenkais. Bendrai imant, prieš susidėjimą su Lenkais, Lietuvos prekybos santykiavimai ėjo per vokiečius (ypač per Dancigą), o kitur tik maža dalelė.

V. Kalbant apie senovės Lietuvos prekybos santykiavimus tenka bent trumpai paminėti spaudoje ir šiap pasikalbėjimuose ne kartą keliamą klausimą apie senovės Lietuvos prekybos santykiavimus su Anglais. Iš to, kas buvo sakyta, tų santykiavimų visai nematyti, jei neskaityti visai galimo ir tikrai buvusio noro ir betarpiškai pirkliauti. Dalykas toks, kad kuomet anglai pradėjo Baltijos jūrą lankyti ir jos uostuose svečiuotis, tai tenai jau sėdėjo vokiečiai, kurie, kaip matėme, Lietuvos užsienių prekyba buvo visai monopolizavę. Teisybė, anglai nekartą mėgino vokiečių Hansos miestų pastatytą barjerą pralaužti. Bet kova buvo perdaug sunki, todel ir teigiamų vaisių neišdavė. Teisybė, anglams pasisekė padaryti sau palankias prekybos sutartis su Dancigu (1438 ir 1478 metais), kuriomis jie išsiderėjo teisės, atvažiavę į Dancigą, turėti tiesioginių prekybos santykiavimų ir su lietuviais; deja, vokiečiai šitas sutartis pasirašė bėdos prispirti, o kai reikėjo gyvendinti, tai bėdos jau nebuvo ir jie savo pažadų neišpildė (Schanz, Englische Handelspolitik etc,. 228 – 233; pal. B, GHO, 73). Tiesioginiams Lietuvos prekybos santykiavimams su Anglais taip pat nieko teigiama neišėjo ir iš Rygos vokiečių pirklių laikinos kapituliacijos 1498 metais, kuomet padarytąja sutartim jie leido anglams net be muitų ir jokių mokesčių „Rygoj ir jos teritorijoj“ pirkliauti (AH, I, 324). Naujai susidėjusiomis aplinkybėmis, ang-

lams beveik neteko pasinaudoti ir šios sutarties suteiktomis privilegijomis net pačioj Rygoj, nekalbant jau apie Lietuvą. [1])

Prie tokių aplinkybių pasakojimai apie tariamą Mindaugio prekybos sutartį su anglais jau savaime mažai pagrindo gali turėti. Aš pats, 1924 metais dirbdamas Londono British Museum, tyčia mėginau bent kokių pėdsakų surasti, ir taip pat neradau, kaip jų nerado kiek anksčiau A Janulaitis (žiūr. 1924 m. „Lietuva" 130 nr.). Pirmoji Anglų prekybos sutartis yra užregistruota 1217 metais su Norvegija, antroji — 1224 metais su Prancūzija. Apie bet kokias sutartis su tų laikų Lietuvos valdovais negalima jokių pėdsakų surasti.

VI. Bendrai imant, Lietuvos prekybos santykiavimai prieš susidėjimą su Lenkais buvo jau gana platūs, ir pirmieji su Lenkais politinio pobūdžio santykiavimai Lietuvos prekybos santykiavimuose nieko nepakeitė. Tačiau jau net pirmieji su Lenkais unijų aktai, kurie Lietuvos ekonominiame ir net politikos gyvenime nieko nepakeitė, daug pakenkė Lietuvos užsienių prekybos vardui: matai, užsieniai, ypač tolimesnieji, priėmė ir žinojo su Lenkais pasirašytos unijos aktus, ir nesiorientavo tolimesniuose Lietuvos ir Lenkijos santykiavimuose. Del to jau XIV šimtm. galo ir XV šimtm. pradžios Lietuvos prekės ir jos prekybos santykiavimai labai dažnai svetur identifikuojama su Lenkijos prekėmis arba jos prekyba, ir juo tolyn, juo Lietuvos vardas užsienių prekybos aprašymuose vis rečiau ir rečiau sutinkamas.

---

[1]) Pati sutartis buvo labai vienpusiška ir nustatė, kad:

„I. The mutual intercurse of Commerce was renewed.

II. The English, trading to Riga and its Territory, were to pay no Manner of Custom, Duty or Toll whatewer.

III. But Riga Traders, with their Ships and Merchandise brought from Riga, Coming to England, were to pay the same Duties, etc. as the Mershants of the Teutonic Hanse-Towns do; and for Mershandise from other Parts the Same Duties as other Mershants Strangers pay"' (AH, I, 324)

19. Naudotieji raštai ir šaltiniai.

1. A. Anderson. An Historical and Chronological Deduktion of the Origin of Commerce, from the Earlest Accounts to the Present Times.... In two Vol., London, MDCCL XIV.
Sutr. = AH.

2. W. J. Asihey. An Introduction to English Economic History and Theorie. London, 1894.

3. Daines Barrington. The Anglo - Saxon Version, from the Historian Orosius. By Aelfred the Great Together with an English Translation from Anglo - Saxon. London, MDCCLXXIII.
Sutr. = BO.

4. Dr. Adolf Beer. Allgemeine Geschichte des Welthandels. Wien, 1864 — 1884. Penki tomai.
Sutr = B, GWH.

5. Goswin Freiherr von Brederlow. Geschichte des Handels und der gewerblichen Kultur der Ostsee - Reiche im Mittelalter bis zum Schlusse des sechzehnten Jahrhunderts mit besonderem Bezug auf Danzig als Quartierstadt des Hansabundes. Berlin, 1820. Sutr. = B, GHO.

6. K. Būga. Aisčių praeitis vietų vardų šviesoje. Kaunas, 1924.

7. K. Būga. Upių vardų studijos ir aisčių bei slavėnų senovė. — Tauta ir Žodis, I. Sutr. = B, TŽ.

8. K. Būga. Lietuvių Kalbos Žodynas. Kaunas, 1924 — 1925. Sutr. = B. LŽ.

9. K. Buecher. Entstehung der Volkswirtschaft. Tübingen, 2 t.

10. Lucas David. Preussische Chronik. Koenigsberg, 1812 — 1817. Sutr. = D, PCh.

11. Friedrich Christoph Jonathan Fischers Geschichte des teutschen Handels. Hannover, 1785. Sutr. = F, GH.

12. Herman Genthe. Ueber den etruskischen Tauschhandel nach dem Norden. Neue, erweiterte Bearbeitung. Frankfurt a/M., 1874. Sutr. = G, TN.

13. Dr. Th. Hirsch. Dancigs Handels- und Gewerbegeschichte unter der Herrschaft des Deutschen Ordens. Leipzig, 1858.
Sutr. = H. DH.

14. Georg Jacob. Der nordisch - baltische Handel der Araber. Leipzig, 1887. Sutr. = J, HA.

15. Georg Jacob. Welche Handelsartikel bezogen die Araber des Mittelalters aus den nordisch — baltischen Laendern? Berlin, 1891. Sutr. = J, HAM.

16. Georg Jacob. Der Bernstein bei den Arabern des Mittelalters. Berlin, 1886. Sutr = J, BA.

17. W. S. Lindsay. History of Mershant Shipping and Ancient Commerce. London. Sutr = L, HMS.

18. Dr. Karl Lohmeyer. Geschichte von Ost- und Westpreussen. I. Gotha. 1908, Sutr. = L, GO.

19. Dr. Friedrich Ratzel. Antropogeographie. Stuttgart. 1922 2 t.

20. Raczynski. Codex Diplomaticus Lithauniae.

21. J. N. von Sadowski. Die Handelsstrassen der Griechen und Roemer durch Flussgebiet der Oder, Weichsel, des Dniepr und Nieman an die Gestade des Baltischen Meeres. Autorisirte, vom Verfasser revidirte und verbesserte deutsche Ausgabe. Mit einer Vorrede und Einleitung des Uebersetzers (aus dem polnischen) Albin Kohn. Jena, 1877. Sutr. = S — K, Hs.

22. Prof. A. Spicin. Litovskija drevnosti (Tauta ir Žodis, III kn.), Sutr = S, TŽ, III.

23. Dr. Georg Schanz. Englische Handelspolitik gegen Ende des Mittelalters. Leipzig, 1881.

24 Voigt. Geschichte Preussens Sutr. = V, GP.

25. Voigt. Codex Diplomaticus Prussicus.

26. Hirsch etc. Scriptores Rerum Prussicarum.

27. M. Dovnar — Zapolskij. Akty Litovsko Russkago Gosudarstva. Moskva, 1899.

PRIEDAI.

1.

Apie Vokiečių ordeno ekonominę politiką.

„Der Bernsteinhandel, obschon er seit dem Verfalle des Römischen Reichs viel von seinen Wehrte verloren hatte, erhielt sich noch unter der Oberherrschaft des teutschen Ordens in Preussen, der auf diesen Handelsartikel eine besondere Aufmerksamkeit wendete, und die Preussischen Städte geriethen oft über den ausschliessenden Besitz einer Gilde der Bernsteindrechsler mit einander in streitigkeiten. Der Debit dieser Waare gieng vorzueglich nach den Niederlanden, und man musste laut hansischen Privilegiums Herzog Johanns III. von Brabant von 1315 zu Antwerpen für jede Tonne Bernstein 4 Groschen Tournois an Zoll abgeben".

(Iš Fischers Geschichte .., II, 142; pal. II 553).

„Der Hochmeister Siegfried von Feuchtwangen, der 1309. die Ordensregierung in Preussen erst auf einen festen Fuss gebracht hatte, verordnete, dass die alten Einwohner weder zu Ehrenaemtern noch zu irgend einem buergerlichen Gewerbe, als zu Handwerken, zu Kaufmanschaft und Gastwirtschaft zugelassen werden, sondern lediglich mit dem Ackerbaue und mit der Viehzucht sich beschaeftigen solten[1]). Alle Produkte und waren muessten in die Staedte, welche allein Handlung zu treiben, und Bier zu brauen berechtigt waeren, zu Markte gebracht, und haupsaechlich duerfte bey den Lebensmitteln kein Vorkauf gestattet werden. Die Handwerker solten die Arbeit zum Beweis ihrer Vollkommenheit gehorig bezeichnen, und die Handwerksstrafen nicht zu Gastereyen, sondern zur Waffenruestung anwenden. Es war ueberhaupt der Handel in Preussen won je her ein Hauptgegenstand der Staatsverwaltung. Daher sich 1307 das Hauptkapitel des Ordens unter dem Landmeister zu Engelsburg versammelte, um mit Einstimung des Hochmeisters das Gewicht und Mass aller Kaufmannsgueter zu bestimmen. Aus dem Verzeichnisse erhellt, dass damals der auswaertige Vertrieb haupsaechlich in Getreide, Bier, Meht, Rheinwein, Bernstein, Bar-

---

[1]) Pauls Staatsgeschichte der Preussischen Staaten Bd. IV, S. 150. Pal. Brederlow, Gesch. 93: „Die Frein (Koe mer) und Bauern waren freie Leute; die Leibeigenschait (Gutshoerigkeit), wenn s e je nach Gesetzen, obschon wide rehct, bestand, konnte nur von den weggetriebenen Lithauern sich herschreben die zu Sklavendiensten verurthelt wurden, und diese, die Menscheit enfehrende, Knechtschaft auf ihre Kinder vererbten".

hend, Tuechern und Eisen bestanden habe[1]) Man bestelte damals auch oeffentliche Waarenschaezer, welche die Güter von ihrer Verschickung genau besichtigen und pruefen mussten.

Hochmeister Dietrich (†1341) befoerderte durch die Anordnung der Gilden und Bruederschaften bey Kunster und Handwerkern den Handel ungemein... Winich von Kniprode (†1351) ...nicht nur die Emschmelzung der Geldsorten den Goldarbeitern verbot, sondern auch zur Aufname des Seehandels die Staedte Thorn, Elbingen und Koenigsberg, zu Stapelstaedten erklaerte".

(Iš Fischers Geschichte... II, 142-144).

---

[1]) Pl. Verordnung von 1307 in der Samml. Preuss Urkunden. I, 469.

Gedimino taikos sutartis su Livonijos ordenu 1323 m.

Annus 1323 Instrumentum pacis inter Gediminum ducem Lithuaniae et civitates Estoniae, Livoniae et Curlandiae conclusae.

Alle de gene, de dessen breff ansen unde horen, de latet groten de boden der landesheren unde der stede, de to liflande, unde to Estlande unde to Curlande sint, de van den suluen heren unde steden sant sint to Gediminnen deme Koninge van Lettouuen unde wnscet en heil, unde vrede in Gode. Wi boden, her Arnolt Stoyue de in des Bischoppes stede is van der Rige an gestlicken saken, unde her Woldemar van Rosen van des Bischoppes wegene van der Rige, van des Capittels wegene van der Rige, Herr Johann Molendinum unde her Thomas van des Biscopes wegene van Osele, her Bartholomeus van Velin, unde her Ludolf van deme Wittenhowe en Domhere van hapesel van des Biscopes wegene van Darbete, unde siner menen Man, unde siner Stad Herman Lange, van des houetmannes wegene des Edelen Koninges van Denemarken unde siner menen Man, broder Arnolt de Prior van Reuele, und her Hinric van Parenbeke, van des Mesters wegene unde der menen brodere van liflande broder Johan van Leuuenbroke, de Kūmūdur van der Mithouue, unde Broder Otto Bramhorn, van der Stades wegene van der Rige, herr Hinric van der Mithouue her Joan Langeside, herr Ernest, van dersuluen stad, broder Wessel, Prior der Predikere van der Minnerbrodere wegene, broder Albrecht Sluc: Wi hebbet met desseme vorbenomenden Koninge Gediminnen enen steten Vrede gemaket, unde met allen sinen luden, de unter eme beseten sint, vor alle kerstene lude, de ene boden to eme senden unde vrede met eme holden willet, dar wil he gerne vrede mede hebben in aldussdaniker wise, dat alle wege in lande unde in watere open unde vrie wesen scullen eme jeuueliken minscen to komende unde to varende so to vns, vnde ur to en sunder jenegerleie hindernisse. Di sint de lant, da wi den vrede mede maket hebbet, van des Koninges wegene van Lettouuen dat lant to Ousteyten unde Sameyten, Plessekouue vnde alle de Russen de under eme beseten sint Van unser Landesheren wegene, dat Biscopdom to Rige unde de stad to Rige, van des Mesters wegene, de Memele vnde dat lant to Curlande, vnde alle dat to liflande tohoret, dat deme Mestere unde sine broderen steit to beuuarende, Van des Biscopes wegene van Osele, sin ganse

Biscopdom vnde alle dat vnder eme beseten is, van des Biscopes wegene van Darbete. sin ganse biscopdom unde alle dat vnder eme beseten is, met der stad van Darbate. Van des Koninges wegene van Denemarken harien Wirlant Alentaken vnde alle dat under eme beseten is. Dessen vrede hebbe wi alsus gemaket. Wene dat also dat jenegeme manne vnrecht scude van deme anderen sculde dat vorderen dar, dar eme dat vnrecht gedan were vnde sine sake vorderen na des landes rechte. Were dat ouer also, dat eme dar nen volrecht scen mochte, so sculde he dat bringen an landes heren, dar eme dat unrecht inne scen is, de scal eme volles rechtes behelpen. Vortmer sint jenege dink gescen, de scal men vorliken met fruntscap olte met rechte. Lopt en drel van eneme lande in dat andere, den scal men utanttuue den, wan he geuorderet wert. Is dat och also, dat en Man deme anderen goth olte generhande dink entuoret in dat andere lant, dat scal men utantuuerden, wan dat geescet wert. Vortmer wil en vrie man varen van eneme lande in dat andere, des scal he weldig wesen.

Desse vrede de scal stede bliuen vnde vast, also dat den Neman breken scal. Were dat ouer also dat jenich man van dessen benomeden landes heren dessen vreden breken wolde, de scal des Nene macht hebben, sunder volbort aller dessen benomeden landes heren. Sue ouer dessen vrede opsogge wolde mit rechter sake, de scal deme anderen twe manede vore to seggen. Uppe dat dat alle dinc tuscen vns vruntliken unde lefliken stan, so heft desse benomede Koning Gediminne van Lettouuen in sineme lande eneme jeuueliken minscen to en to komende vnde van en to varende gegeuen Riges Recht. Vortmehr, en jeuuelik Kopman van beiden siden mach kopen allerleie Kopenscap de eme vellich is Uppe ene betugenge desser vorbonomeden dinge unde uppe ene bebindinge enes steden vredes so hebbe wi alle vse yngesegele to deseme brefe hangen. Desse bref ist utgegeuen uppe dem hus thor Vilne na unses heren bort *duse ya, drehunder yar, in deme dreuntuengesen yae, des sunnendages, na sune micheles dage.*

(Iš Raczynski, Codex Diplomaticus Lithuaniae, 39–40).

Keistučio ir Jogailios karo paliaubų sutartis su vokiečių ordenu 1379 m.

Duces Lithuaniae Jagal et Kiestut confirmant ordini pacem ad decem annos.

Wir Jagel obirster Herczoge der Littouwin unde Kenstutte Herczoge zcu Tracken Tun kunt allen kegenwertigen unde nachkommenden, di desin brief seen adir horin lesin, das wir mit dem Geistlichen manne Brudir Wynrich von knyprode Homeistir dutsches ordens, gemachit haben eynen Fride czwisschen etzlichen unsern landen der Rüsen unde eczlichen iren Landen czu Prüsen Mit sulchir undirscheit unde beczeichenunge das unsir Landt der Rusen, das an dem teil der Memmil gelecgen ist kegin dem lande Prusen also Wilkewitzk Saras Droyczin Melnik Belitzk Brisk Camentz und das Landt Garten, Fride haben sullen vor allen luten des landes czu Prusen, vor herunge vor Strutern und vor allirhanden luten di en schaden tun mochten Do wedir sullen haben Fride in iren landen Ostirrode das gebiet mit Ortolfsburg und mit allem deme das zcu dem gebite Ostirrode gehorit, und das landt, das zcu Allensteyne gehorit, und ouch di gebiet di zcu Gunlauken und zcu Seburg gehoren, vor allen Littouwen und Rusen, also das en von herunge noch von Struterie noch von keynirhande lute unsir lande keyn Schade geschen sulle, ouch sullen unser lute der Ruschen landt, und des landes Garten mit uns czien uf alle andir ende des landes zcu Prussen ane uf di gefridtin landt di benümet sint ouch so mogin ire landt di in den Fride geschreben sint, mit en wedir uf alle Littouwen und Rusen czien ane uf di, di in desin Fride sint genommen, ouch sullen unser Russchen landt di gefridt sint, in der Wiltnis di vor iren Landen gelegin ist, fri und fridelich jagen und visschen und buten haben, und ir gebrucken zcu allem nutcze, und das landt Garten sol haben in der wiltnisse, von dem selbin lande Garten also vil, an der Memel an zcu hebin, eyne myle obinwennyg Perlam di Memel uf und gerichte czu gen Sechs milen in di wiltnis kegin dem lande zcu Prusen, und di Memel uf zu gen bis an di gefridten landt, do si ruret Wilkawiczka das gebiet. an allen enden des striches von der Memel sechs milen zcu gen, di gerichte uf kegin dem lande czu Prusen in di wiltnis, also das si binnen den greniczen Friheit haben mogen an Jagit an visscherie an buten und an allem greniczen Friheit haben mogen an Jagit an visscherie an buten und an allem nutcze. Glichirwys sullen die landt Ostirrode und Or-

tolfsburg, Allensteyn und Seburg und Gunlaucken, ire wiltnis di bynnen iren greniczen gelecgen sint, haben fri an Jagit visscherie und buten und waynschos czu houwen, und allırleye nutz dor inne czu haben, ane illis hindirnis und schaden, Ouch mogin di gefridtin landt von beiden sieten, an iren enden dorfer besetczin, und mure hüser buwen, di alle den selbin Fride haben sullin, Ouch sullen di von Garten und von den Russchen landen, ire ochsen und vye in irre wiltnis futen und generen, Were ouch das keyn mensche us den gefridten landen von beiden sieten in eynem andern lande Gastwyse gefangin wurde von eyme here, das sulde man losen noch sinem wergelde, Ouch sal keyn heer von beiden sieten czyn durch di gefridtin landt Were ouch das von beiden sieten eyn here czoge bi nebin den dorfern in di landt, di in di greniczen von beiden sieten sint geschreben, und eyn heer keynen schaden tete in den selbin genanten dorfern an luten, an vy, an getreide, an gebüde, den schaden sol der herre des landes dirfrogen an sinen luten und us gen, und wy gros der schade ist, den sal her schriben der des landis waldit, und sinem brife sal man dor an gelouben als ab her sine handt dor obir gebe, wy gros der schade sie den sal man Im uf richten, und di lute, ab ymand geslagin wurde den sulde man bezalin noch sinem wergelde Dis sint di dorfer der Greniczen czwisschen Perlam und Garten Mitulandorf des Buteners von Garten das andir Sablocza Pomenen dorf des Polens das dritte das Grosedorf do di Sudowin sitczen das virde Astryne das fumfte Ramylandorf das sechste Kentynane und Tamyanane und Sukendorf Desin Fride sulle wir undir en andır halden czen Jare stete und ganiz ane alirhande argelist in guten truwen, und das dise vorgeschrebinen ding gancz und unvorserit gehalden werdin und unczubrochin des habe wir vorgenantir Jagel obirstir herczoge der littouwen und langweune unsir brudir unsir Ingesigel an desin brif lasin hengin Ouch habe wir Kinstutte herczoge czu Tracken und Wytoutd unsir Son unsir Ingesigel an desin brif lasin hengen der Gegeben ist zcu Tracken in den iaren unsirs herren Tusend drihundert in deme Nun unde Sibenczigsten iare, an dem tage Sendte Michahelis des sint geezug unsir lieben Baiaren Jorge Kasusna, Waydelo Iwan Augmenten son, und Buseke des obirsten herczogen Baiaren, und Saymunt Girdutten son und Jadut Surkanten son unde andir vil unsir Baiaren wirdegis getrunisses".

(Iš Raczyńiski, Dodex Diplomaticus Lithuaniae, 53—55).

Žemaičių sutartis su Vokiečiais 1390 m.

Wissentlich si allen di desen briff seen, horen ader lesen, das wir nachgeschrebene, von des gemeinen landes wegen, czu Samaiten, als *Maisebuth, Dirkstel, Ruckunde,* Jawschen son, gesessen in dem lande czu Medniken, *Sqwaybuth, Eymund, Tilen, Dawchs, Ragel. Skutcz,* gesessen in dem czu Caltheneen, *Zilpe, Pampli* vs dem lande czu Knetow, *Eynur, Eywild,* eynuren bruder, *Wide, Getcz, Eytutte, Ramouit* vs deme lande czu Krazow, *Bimund, Surgail, Gelwan, Surthen,* vs deme lande czu Widuckeln, *Zawden, Clawssgail, Hoisteike,* vs dem lande czu Eosieen, *Sunde, Wilawde, Erim Gineoth, Jotheke, Dramutte,* vs deme lande czu Erogeln. Mit deme obersten Marschalke vnd mit den Herren czu Prussen, ober ein haben getragen, von des gemeinen landes wegen czu Samaiten, also das wir vorgeschrebene, Koenige Withawten, dem obersten Marschalke, vnd den Herren czu Prussen, globt haben czu helffen, wider alle Jre Vinde vnd einen Frede gemacht haben mit In, vnd si mit vns, also das die lute von Prussen sicher mogen czin in das land tzu Samayten, do selbes tzu kowfslagen, des selben gliech, sollte wir von Samaiten ouch wedir tzien ken J u r g e n b u r g, ken R a n g n i t vnd ken der Memil in Jre land, den selben Frede welle wir stete vnd veste halden, Vortme were is, das wir czuhowffe quemen in einer Reisen, so sullin Jre lute frede haben, vor alle di jene, die von vns, vs dem lande tzu Samayten sint, vnd wir sollen ouch frede wedir haben, vor den Jren Were is ouch, das si imand, von Jren Vinden welde slaen, so solle wir Jn helffen, des selben glich sollen si vns von Samaiten ouch wedir tun, Vortme, geschege is also, das eine Jrrunge werde czwisschen Jn vnd vns, also, das einer sich an dem andern vorgese, is were an slachtunge, ader an Duebe, ader was czweitracht czwisschen Jn vnd vns entstunde, is were wor ane is were, des sal macht haben, der oberste Marschalk, vs dem lande czu Prussen, mit viren der eldesten do selbest vs deme lande, die man dor czu gibt von Jrr. wegen, So sal is ouch macht haben kunig Withawt vnd vire der eldesten, vs dem lande czu Samayten, die dor czu werden gegeben von unser wegen, Was di selben tzene sprechen, vor eine fruntschafft, vnd vor ein recht, dor an sollen si sich von beidersiet lasen gnugen, vnd nimand sal do wedir sprechen, Vff das dese vorgeschrebene Ding, stete vnd veste werden gehalden, vnd czu merer sicherheit, so haben wir vnsern Kunig Withawten gebeten das her sin Jngesigel an desen briff hat lasen hengen Want wir selben keine Jngesegele haben

Gegeben off dem Huse Kunnigsberg, in den Jaren vnsers Herren Tusund drihundert, in dem nuenczigsten Jare, an dem nechsten Donnirstage nach dem Pfingsttage. (Iš Lucas David, Preussische Chronik, VII, 222 224).

L. Davido prierašas (VII, 221):

„Obgleich diese Urk. schon anderweitig gedrukkt ist, so laffe ich sie hier doch nochmals, und zwar aus dem Original, ganz fehlerfrei, abdrukken... Dies Original ist auf Pergament und mit dem etwas beschädigten siegel Witauts in rothem Wachs an eimem Perg. Streifen hangend versehen.

Ganz unbekanht ist dagegen die Reverfal-Schriff, welche der Orden den Samayten zustellte. Sie stehe hier von eines Original-Kopie aus dem geh. Archiv.

„Wissentlich si allen di desen brieff sehen hören oder lesen, Das Wir öbir eyn getragen haben als mit deme ganczen lande czu Samayten, das si Könige Witolden vnd vns globt haben czu helffen, wedir alle vnsere Vynde, vnd eynen Frede gemachet haben mit vns vnd wir mit Jn also Das di von Samayten mögen czien ken Jurgenburg, ken Rangnith, vnd ken der Memil in vnser land Do selbist czu kowffslagen, desselben glich, Das die vnsern ouch wedir mögen czien in das Land czu Samayten, Den selben Frede welle wir stete vnd veste halden, Vortme wers, das wir czu Howse quemen in eyner reysen, So süllen Jre lüte frede haben vor den vnsern, vnd die vnsern vor den Jren, Wers auch das si ymand von vnsern vynden welde slau, so süle wir Jn helffen, des selben glich ab vns ader die vnsern ymand welde slan, so süllen sie vns auch wedir helffen, Vortme wers des got nichten welle ab eyne Jrrunge wuerde czwisschen Jn vnd vns also das eyner sich an dem andern vorgese, es were an slachtünge, oder an Dübe, ader was czweitracht czwisschen Jn vnd vns enstunde, es were woran es were, des sal macht haben König Witold vnd vyer der Eldisten us deme lande czu Samayten, di sy darczu geben von Jrer wegen, so sal es macht haben der Obirste marschalk us deme lande czu Prüssen mit vyren der eldisten us deme selben lande di man darczu gibt, von des Ordens wegen, Was die czeene sprechen vor eyne Fruntschafft vnd vor eyn recht, daran süllen sie sich von beidersyt lasen genugen vnd nymand sal do wedir sprechen, Das dese Ding stete vnd veste werden gehalden vnd czu merer Sicherheit so han wir Engilhard Rabe Obirster Marschalk vnser Jngesigel an desen briff lasen hengen Gegeben uff deme Huse Königsberg in den Jaren vnsers Heren tusunt CCC in deme nuenczigsten Jare am nehesten Dornstage nach dem Pfingsttage.

(Iš Lucas Davido Preussische Chronik, VII, 221—222).

Didž. kun. Kazimiero 1441 m. Dancigui duotoji privilegija.

„Cazimir von gots gnad Grosfurste czu lithawen vnd Rewssen etc. Den Edeln weysen vnd vorsichtigen hawptman foyte Rothman vnd Burgern czu Cawen vnsern lieben Getrawen Gnade vnd alles gut. Edel vorsichtige vnd weysze vnser liebe getrawe. vor vns ist gekommen der gemeyne kawffman czu Prewssen, der czu euch in ewer hawe, die her von euch myth, phleget czu legen vnd hot vns vorbracht vnd sich dirclaget, wye das her von euch dorch newe fund faste sulde gedrungen werden vnd bey der alde gewonheit in dem her bey herczog wytowds geczeiten wer gewesd nicht worde gehalden, vnd hot vns mit fleysse gebeten, das wir em gunnen geruchten, das her noch in der semlicher gewonheit mochte gehalden werden. Das wir gethau haben vnd wellen den egenannten kawffman lassen bey der gewonheit vnd freyheit, die sie vormols czu Cawen in kewffen vnd vorkewffen gehot haben bey des egenanten herczog Witowds geczeiten; jdoch was do nicht weddir seyne Briue vnd handffeste were, die her der Stat Cawen hat gegeben. Sunder her mag kewffen vnd vorkewffen nach der alde gewonheit, vnd nemlich Speyse off dem Markte kuee. Sweyne, Schepcze, haber, hewe czu seyner notdorfft, alleyne dach der, der seyne eygene hoft gemyt hat, jn dem her seyn eygen kost mag haben, brot backen, keyn Med doch brewen; vnd ap irkeyn fremde kawffman queme, der nicht sein hof gemyt hette, vnd welde sich czu eym ander legen czur herberge, der eyn gemyt hoff hette, der sal sulcher freiheit nicht haben. Sunder eyn sulcher sol czun Burger stehen vnd czeren als das in andern steten eyn gewanheit ist, die des Meydburgisch recht gebrawchen. Hyrumb gebiten wir euch ernstlich, das Jr den egenanten kawffman bey der alden gewonheit, den her bey des offtgenannten heren herczog Wytowds geczeithen gehat hat, lasset vnd haldet. Gegeben czur Wylle am Sontag nach Agnethis Anno dni Quodringentisimo Quadragesimo primo.

Ad relacionem dnorum Wylnen et Tracen Palatinorum.

(Iš Hirsch Danzigs Handels- und Gewerbegeschichte, Leipzig, 1858, pp. 280—1.).

6 Nr.

Did. Kunig. Aleksandro laiškas Kauno muitininkams.

Въ Вильнѣ, 21 іюня 1496 г. Александръ божю милостью. Мытникомъ ковенъскимъ Гейдриху Карловичу, а Урлиху Гозу и инымъ мытникомъ ковенъскимъ, хто и напотомъ будетъ отъ насъ мыто ковенъское держати.

Жаловали нам купцы къданские о томъ, штож дей коли они приеждчають со Кгданска съ солю до Ковна, и вы дей въ нихъ отъ ты соли мыто берете; а опят коли они соль продават с Ковна до Вильни, и вы дей на них другое мыто берете. А перед тымъ дей имъ того здавна небывало, нижли дей какъ держал от насъ мыто ковенское Гендрихъ Шлякгерь, и он имъ тое мыто другое установил. Ино здесе, з нашого росказяня, маршалокъ наш дворный, державца белский, и утенсий князь Михайло Лвовичъ Глинъский, а маршалокъ нашъ канцлер нашое королевое ее милости, наместникъ браславский и жижморъский пан Иванъ Семеновичъ Сопѣжича, а подъскарбий земъский наместникъ остринский пан Ѳедъко Хребтовичъ в той речи старыхъ мытниковъ ковенских опытывали жида Зубъца и его товарищов. И Зубец поведел перед нами, итож отец его Данило и он колькос годъ тое мыто держали у Ковне, а они толко одно мыто даивали, коли съ Кгданска съ солю до Ковна приедуть, и заплативши мыто у Ковне и с тою солю до Вильны, або гдень хотят, там едуть, а другого в них мыта небиривали. И князь Михайло маршалокъ, и панъ Иванъ Сопега, и панъ Ѳедко о том опытавши и нам то отказали Ино мы тому порузумевши, подлугъ Зубцова сведецъства и его товарищовъ, купцовъ Кгданских, водле давности есмо зоставили: Мают они приехавши съ солю до Ковна одно мыто заплатити, а заплативши мыто у Ковне и съ тою солю до Вилни, або где похотят инде с Ковна, тем едуть. Потож приказуемъ вам, ажъ бы есте через то в нихъ в Ковне, как они приедут и (с) солю до Ковна, одно мыто брали, а другого мыта бы есте в них небрали вѣчно, водле давного обычая. Писан у Вилни, в лето 7014 мца июн 21 ден (Кн Зап Лит. VI, л. К. об, - 12)

(Iš Довнаръ - За польскій. Акты Литовско-Русскаго Государства. Москва. 1899. Вып. I, 158.)

Lietuvos keliai XIV šimtm. gale.[1])

I. Komthuro von Rhein pranešimas apie žygį į Lietuvą 1396 m.

Noch unserm willigen gehorsam, Lieber her Marschalk, also alz ir uns geheisen hattet den pfleger von Innstirburg hern Raben und mich uff die vort der Suppen gewelta genant, alz ir uns ouch eigentlich geschreben hatet, des woren wir uff der vort und uff dem felde an der Suppe, funden nymandes uff dem vorte, sunder czwene Littowen, dy Kynmud hatte dar gesant, die uns wisen und furen solde, wo her gereten were, und Kynmud was gereten uff eyn borgwal, das leit by Suppiswirse und heyset Sunpilken und do sageten uns die czwene Littowen, die her dar gesant hette, das her da uff dem vorgeschriben borgwal were, und furten uns uff synen fus, do her gereten hatte, und do volgeten wir Im die suppe uff uff sienem fusse bis czu Supilken, und reten wol czwene tage czu Sunpilken do vunden wir Kynmud, und do furte uns Kynmud und siene leiczlute uff eyn flies das sie sageten und nanten Supirwerse und uff eyn bruch do das flies herus fluset und vort furten sie uns hen uff bis an die anse und vort die anse abe wol I mile und do deuchte uns und die unsern nicht gerichte sien und retten dor in, Do sprach Kynmud und die sienen wy das In der konig Wytawte hatte geheisen uff die stat reyten und sie anders nicht torften reyten wen alz her sie halte geheisen, und do torften wir ouch nicht anders dorczu thun, sunder als sie uns vorreten, also reten wir In noch und do reten sie eyn gerichte von der anse uff eynen see der heiset der agmen, also das der see das meiste teyl uff dem unsern bleib, von dem see vort uff eyn flis das heyset die lichsdune, und von der lichsdunen obir die blosene eyne gerichte uff die clenowite alz sie vellet in den Meten see, und do hetten wir gerne den schalm vort gebrocht bis uff den vort, alz die Mete us dem see vellet, und do wolden die Littowen nicht sprochen sie weren nicht geheisen vort reiten und do schiden wir uns uff der clenowite und sie reten ken Garthen und wir reten her heym, Ouch lieber her Marschalk

[1]) Apie Lietuvos kelius paduodamos žinios yra paimtos iš Hirscho ir kt. 1863 metais išleistojo veikalo „Scriptores Rerum Prussicarum" antrojo tomo, kur pirmajame priede yraatspausdinta „Die Litauischen Wegeberichte", ir tik Komthuro von Rhein pranešimas su jo kelionės kelių aprašymu yra paimtas iš Voigto „Codex Diplomatikus Prussicus". Pačių Lietuvos kelių aprašymų tuose „Lietuvos kelių pranešimuose" (die litauischen Wegeberichte) yra visas šimtas ir užima, su visais komentarais, 44 pusl. gana didelio formato. Taigi čia paduodamieji penkiolikos kelių aprašymai yra tik maža dalelė iš to, ką gali duoti Lietuvos kelių ir vietų tyrinėtojui minėtieji „Lietuvos kelių pranešimai".

bleib der Wygra us dem schalme uff dem eren wol i/ mile, alz uns die unsern sageten, Ouch lieber here Marschal vrogete wir sie umb die huser wy verre die legen, do sageten sie uns jo men die helfte als verre alz uns die unsern sageten und wir ouch selbir wol merketen, also das sie uns keyne worheit sageten. Gebin czu Leczen am Montag czum Obundessen vor unser frouwen tage Nativitatis, anno domini Nonagesimo sexto.

(Iš Voigto „Codex Diplomaticus Prussicus, V, 106—107).

II. Kelias iš Klaipėdos į Žemaitiją (1387 m.).

Anno Domini lxxxvij[to] am montag post octavas epyphanie lis Maldenne Eywan dese nochgeschrebin wege furen: czum ersten von der Memel bis uf ein flis daz heist Meynie, vnd ist do czwischen iij mile, vnd ist gut weg. Von der Meynie dem flize bis zur Swexte ij mile; do czwischen ist eyn flis, daz mues man brucken; von der Swexten bis vf daz felt Bareykin iij mile, do czwischen mus man rumen vnd brucken an etzlichen enden; von Bareykinfelde bis czu Gnethen iiij milen, do czwischen mues man ouch rumen vnd brucken an etzlichen enden; vort von Gnethen bis czu Parssenpil ij mile, do ist gnug czu heeren, futers vnd wassirs gnueg; von Parssepil bis czue Quertekeyme i/ mile, do ist czu heeren gnug, wassirs vnd futers ouch gnueg; von Quertekeyne bis vf daz flis Warneetyltes ij mile, do ist czue heeren gnug, futers vnd wassirs gnug; von Warneestylten bis czue Assweote iij mile, do ist czue heeren gnug, wassirs vnd futers genug; von Assweothe bis czue Lakawsse iij mile, do ist czue heeren gnug, futers vnd wassirs gnueg; von Lakawsse bis czu Bareykinfelde iiij mile gut weg obiral. — Diese wege wil her ouch furen von Wintpurg bis in dys vorgeschrebin lant, do czwischen ist ij mile vnd mus ouch do czwischen an etzlichen enden...

III. Žiemos keliai nuo Ragainės (1386):

Dase wege wellin fueren Eykint vnd sin bruder, Skawdegede vom Goltperge Maze von Rangith, Skotcze von Waldow, Bunse, Kynne vnd Darge von der Balge, Rexa vnd Mateyco von Brandinburg, Skwabe von Lawkisken, Paul von Waldow.

S a m a y t s.

Czum ersten liet man die erste nacht vff jensit dem habe an der Memelin ken dem Noyken, do let man czu eyner nacht cost vf den wedirweg. Die andir nacht liet man an der Gussel vnd ist von der Memelin ij mile. Die dritte nacht liet man czur Splitter vnd ist von der Gussel iii/ mile, do let man die andir cost. Von der Splitter czur Leypa ii/ mile, do liet man die vierde nacht. Von Leypa bys czu Wyste ist ij mile, do let man die dritte cost, do liet man die vümffte nacht.

S a m a y t s.

Eykint vnd sin bruder vnd Bunse wellin füren von Wyste bis czu Wayswille, das ist ii/ mile gutes weges, do ist holczes vnd wassirs gnuk. Die selbin wellin furen von Wayswille bis an eyn flys, das heist Sessow, das ist iij mile, do czwisshin mus man / mile weges rümen, vnd do let man die letzste cost, do ist ouch wassirs vnd holczes gnuk; do kerin dy sleten wedir. — Die selbin wellin vort füren von Sessow vf das velt Awkon vnd ist ij mile, do czwisschin mus man an etlichen enden rümen vnd wopint sich czu Awkon; von Awkon in das lant czu Caltenenen vnd ist iij mile gutes weges vnd hat denne vort czum nachtlegir ij mile, das heist czu Jense ilte, do ist futers vnd czu herin gnuk, holczes vnd wassirs gnuk, die vij mile mus man vndir eyns ryten tag vnd nacht.

V f f K a w e n.

Eykint syn bruder vnd Mase wellin füren von Jensetilte bys czum heilgin walde, der heist Asswyiote, das ist i/ mile czu herin gnuk vnd ouch wassirs gnuk. — Mase vnd Pawl von Waldow wellin füren von Asswyoten bis czu Girstawtin dorffe, das ist iij mile, czu herin gnuk.

Skocz vnd Skvabe wellin füren von Girstawtin bis czu Milso dem burcgwale, das ist ij mile, czu herin gnuk, wassirs vnd holczc gnuk. — Bunse, Rexsa, Matryco, Kynne vnd Darge wellin füren von Milso czü Susükendorff, das ist ij mile rume lant, czu herin futers, wassirs vnd holczs gnuk. — Dy selbin wellin füren von Susükin bis czu Stabuncaln das ist ij mile, czu herin gnuk, wassirs vnd holczs gnuk. — Dy selbin wellin furen von Stabuncaln czu Cosleyken, das ist ij mile czu herin gnuk; do czwisschin ist eyne rume damerow, do darff man nicht rümen, wassirs vnd holczs gnuk. — Skocz, Mateyko, Darge wellin füren von Cosleykin wedir czurucke czu Rogyare, das ist iij mile, czu herin gnuk, wassirs vnd holczs gnuk — Eykint, sin Bruder, Skocz Mateyco, Bunse, Darge wellin füren von Rogyare czu Namaxste, das ist iij mile, do kumt man wedir in den aldin weg; vnd wen man Namaxsten vff eyne mile na kumt, so mus das heer futern vnd das futer metefüren vff das legir. — Von Namaxste ist vij mile bis czü Sessow, do kumt man wedir czur cost.

IV Kelias į Žemaitiją per Viešvilus.

Desin weg haben gegangen Preivus, des comturs dyner czu Rangnit, Zada vnd Kinnen von der Balge, Claus, Wirsemund vnd Lailicke von Rangnit. Von Wirselauken vs bis czu Waiswilgen iij cleyne mile gute rume heide von dannen iij mile bis an eynen wald, do ist eyn bruch vor, eynes kulenwurfes, vor dem walde, das mus man brucken mit risechte, von dem bruche ist iij mile wegis vnd ist gut truge wald, vnd mittin in deme valde ist eyne heyde / mile breit vnd heist Ylgasil, vnd wen man die iij mile

geritten hat, so kumit man vf die Santacka, do die Anta vnd die Sassow invallen. vnd do ist eyn gros weg von dannen iij mile wegis gerichte in das land czu Crasyen, vnd vf die rechte hand trift man das land Weducklen vnd vf die linke hand das land Caltenenen, vnd die land trift man alle ane hegene.

V. Kelias iš Rambyno į Medininkus.

Zada von Laukisken vnd Waynegede von Rangnit habin desin weg gegangen. Czum erstin vs vom Rambyn von der Memil bis vf Lupin vlys / mile gut weg, do lyet man die erste nacht, von dannen bis czu Wilkeen vlys iij mile gutis wegis, sundir eynin cleynin struch mus man rumen, do lyet man die ander nacht; das dritte nachtleger von dannen iij myle bis czu Arisken vf die Asarune das vlys; gut weg, sunder cleyne struche mus man rumen vnd mus dri stunt rumen, obir die Asarune reiten vnd brucken, jo die brucke czwe sperschefte lang; von dannen bis czu Kutenfeld iiij mile vnd das iiij leger gut weg sundir cleyne struche sin czu rumen, vnd mus obir die Jure, von Kutenfelpe bis ken Gnetinhofe ij mile gutis wegis vnd vordan j mile bis in das land czu Medeniken, do wirt das erste leger im lande Lakuste, do lyt j. borgwal.

VI. Kelias į Nemakščius, Kelmę ir kt.

Zada vnd Kynne vs deme gebite czur Balge wellin furin desin weg: Die erste nacht lyt man vf der Memil czu Posseden, von dannen iij mile vf das vlys Wayswille genant, rum weg; do czwischin do lyt man di ander nacht, sunder do ist wol i/ mile czu rumen struch; von dannen bis an die Santacka, damerov vnd velde, doczwischin v. myle wegis do lyt man die dritte nacht vnd vindet do grasis gnug. Von dannen bis an das land iiij mile wiltnisz, vnd denne in das land vordan j myle czum walde Nemagste genant, do lyt das heer. Von dannen czu dem borgwalle Wenewange ii/ mile czu herin gnug; von danneu czu Stabekalmen iij mile czu herin gnug. Is das man von dannen heym czyn wil den weg, den Rexsa gegangen hat, den wissin dese vorgeschreven ouch wol.

VII. Kelias į Viduklę, Raseinius ir kt.

Dese wege habin sie fulbort czu geende lxxxv in die Walpurgis.

Darge vnd Punse von Stabelauken wellen wege füren von der Swintove iiij mile bis czü deme flise Saltüne, do czwischen hat man eyn bruch czu brückin i/ seelis lank. Von Saltüne iiij mile bis czü Wedükkelen. Von Wcdükkelen czü Rossyeyn, vnd czü Karsov do findet man ein hüs, do das lant alle czü flüget; vnd vort wellen sie das heer füren, wo man heen wil.

VIII. Kelias iš Isruties į Kauną ir atgal (1384).

„.. Die erste nacht von Instirburg czu Walkusyn an den slegen, das ist eine mile von Instirburg, die ander nacht bis an den Baitin[1]) uf die Pisse das ist iiij mile, die dritte nacht von der leger stadt bis uf die andir siet des Baitin ouch uf die Pisse, das ist iij mile, von der leger stadt cis uf ein flies, das heist die Lype[2]) ij mile; von der Lype bis uf ein felt das heisz Wissesede[3]) iij mile; von Wissesede bis uf die Süppe[4]) iij mile; von der Süppe bis obir die heide, do dy damerow[5]) an geet, vj mile weges, do man mag gehabin wasser vnd gras. Von der stadt bis czu Marienwerder[6]) ji mile. Ouch wisse uwer erbirkeit, als ir mir geschrebin hat, das ich euch solde losin wissen, ab die wege güt weren adir nicht, wissz das vf der heiden an dren enden ist, do man brukin müss, an deme einer ende ist is wol czweer seile breit, an den andirn czwen an ichlichim ende wol eins seilis breit, das man bruckin müs, vnd czwisschen der heide vnd der Suppe ist ein walt der heist der Kempe, den müs man rümen, andirs ist do nicht bosis, vnd czwisschin der Rausen[7]) vnd Wissesedin ist ouch ein clein bruch, das is kume einis halbin seiles breit, das man ouch bruckin müs. Vnd ouch czwisschen Dawdiskin[8]) vnd Wisseseden ist is an eime ende bosze, sunder si meinen is wol vmme czu furen. Ouch so wisse uwer erbirkeit, liber her marschalk, das is in den Baitin in czwen enden is gar bose, sundern man mag is wol bruckin vnd ouch an eczlichin endin walt, sundern do ist keine macht nicht ane, man kumpt do wol durch, vnd ist ouch ser vorvallin, das man in ouch mus rümen. Ouch so wisse uwer erberkeit, liber her marschalk, das die leiteslute keine buse wege mer vf deme wege wustin, sundir die wege die hie vorscrebin steen. Ouch so wisse uwer wisheit, liber her marschalk, der wek, den Darguse[9]) gegangen hat czu Kattow[10]) czü, den trostin se kein gros heer nicht furen dorch wassers gebroch vnd grasis vnd dorch den willen, das vil cleiner welde do sin, sündir ein klein heer von ijc adir von iijc das mochte do wol czihen. Gegeben czu Instirburg am fritage nach Petri et Pauli. Pfleger czu Instirburg.

---

[1]) Komentarų autorius mano, kad kelių saraše dažnai sutinkami Baitin-Boite-Baiten-Baitschen—buvę ne tikriniai vietų vardai, bet senovės Prūsų taip buvę vadinta sargybų vietos—Wachtposten, kurios lietuvių buvę vadinamos daboklėmis. Jis taip pat taria, kad dabar tikriniai vietų vardai su galūnėmis viečiai—veičiai (Szadwaitschen, Wicknaweitschen, Kallweitschen etc., Suvalkijoj, pridėsiu nuo savęs, Misviečiai, Budviečiai etc.) yra tų daboklių pėdsakai.

[2]) Lepona.

[3]) Wyzaidy, südöstl. von Wilkowisk (Vižainys?)

[4]) Sešupė.

[5]) Palios?

[6]) t. y. Kauno

[7]) Rawsze (Rausvė?)

[8]) Szaudiniszki w. von Wikowišk, n. östlich von Wirballen (Šiaudiniškiai?)

[9]) Vienas iš kelio rodytojų-žinovų.

[10]) (?)

Ouch so wisse uwer erbirkeit, liber her marschalk, das ich was vf deme wege bis in den dritten tag und quam czu der messe vnd welde is wol gerethin habin, an czwen tagen.

Dis sint die nachtleger, di Darguse mit sinem kompan gink von Marienwerder. Das erste nachtleger vf der Suppe, das ist vij mile vnd czwisschen den vii milen sint iiij brucher, eins hadt czwe seel, vnd das andir ouch czwe, das dritte bruch iij seel, das virde eins. Item von der Süppe bis czu Wissesede, do czwisschin ist ein bruch v rutin lank, vnd ist von der Süppe vj mile, von Wissesede ii/ mile bis czu Sirvinte[1]) vf das flis eine halbe mile, von deme flise komen di nuge wege[2]) in di alden, von Sirvinte vf das flis, das do heisz di Lipe iij mile von deme flise di Lipe v. mile vf die Pisse, von der Pisse iij mile an die hegene.

IX. Kitas kelias iš Isruties į Kauną (1384).

Anno lxxxiiij° in die ad vincula sancti Petri lis Gandois von Tiltemkin[3]) di wege czeichinen. Dise wege wil Gandois von Tiltenikin von Instirburg czü Marienwerder furen. Das erste nachtleger von Instirburg an den hegenen Von den hegegen iiij mile czu Tawtenisken[4]) vor den Baiten. Von Tawtenisken vf jensit deme Baiten iij mile vf das flis Lipe vnd do czwisschen sint ij bruche ij seel lank. Von deme flise die Lipe ii/ mile czü Dawdisken. Von Dawdisken ij mile czü Wissesede, do hadt man ein bose brück czü brückin eins halbin seilis lank. Von Wissesede iij mile vf die Süppe do ist ouch ein bose bruch eins halbin selis lank. Von der Süppe vj mile do findet man vf eynem flise wasser vnd gras, do mag man rüen sundir keine nacht nicht legen, do czwisschen sint vj bruche, eins dry seel lank vnd di andirn czwü seelen. Von deme flise hadt man czwü mile vf das nuge hus[5]) vnd man hadt alle die nachtleger grasis vnd wassirs genüg.

X. Kelias per Seirijus, Udriją ir kt. (1390 m.).

Nawalde wil vuren desin weg: von Instirburg vs das erste nachtleger vf jensyt den heynen, von dannen iij myle vf den Sursen; vorden vf Seyrisken iij myl, do ist eyn wald czwischin ij myle wegis lang, der heisst Solomedye, do let man das ander vuter. Von Seyrisken bis czu Seymyn[6]) iij mile dameraw vnd velde; von dannen vf di Rawse iij mile, vnd ist gut rum weg. Von

---

[1]) Sirvinta.

[2]) Čia eina komentaras: Der alte Weg wandte sich von Wyzaidy geradezu auf die Lepona, während dieser (der neue) Weg, etwa in der Nähe von Wirballen den Schirwindt hinunterführte und dan die Lepona aufwärts verfolgte.

[3]) Komentatorius mano, kad turi būti Tiltenikin.

[4]) Taukenischkeu an der Pisa.

[5]) t. y. naujai atstatyti vad. Marienwerdeno namai netoli Kauno.

[6]) Zeymy oder Zymey nordlich von Wilkowisk in der Nähe das Szymainaflusses.

der Rawse vf di Suppe iij mile, do let man das leczte vuter. Von der Suppe vf die Vdrie[5]) iiij mile gutis weges, vnd do ist wald j mile von der Suppe czu rumen; von der Vdrie v di Memil czu Rittirswerder iij mile.

XI. Kelias į panemunius tarp Neries ir Nevėžio (1384 m.)

Dese wege wyl furen Bryole vnd Niclos von Insterburg: von den heynen bes czu Girwisken eyne grosse myle weges, do czwusschen ist eyn wält, do mus man wol / myle rüymen vnd czwey cleyne flys czu brucken. Von dannen bes czu Boyte ij myle weges, do czwusschen ist wol / myle weges czu ruymen vnd ist eyn cleyn flys czu brücken. Von dannen ij myle bes czu Helledompne, do mus man brücken vbir dy Pisse vnd Rcdappe; dy Pisse mus man wol ij rute brücken, abir das andir ist cleyn, dy czwu myle mus man rümen. Von dannen bes czu Pissenyken j myle, dy myle mus man gäncz rümen, vnd mus öbir czwey cleyne flys brucken, ouch mus man dy Pisse noch eyns brücken. Von dannen bes czur Lüpow ii/ myle, do czwuschen mus man czwey flys brücken als dy Ywayde vnd Lypow, ouch mus man wol j myle rümen. Von dannen i/ myle bes off dy Zelwo, do mus man i/ myle rümen, dy Zelwo mus man j rute brücken. Von dannen bes czum Serwynte ij myle, do mus man j myle rümen, man mus dy Syrwynte ij rutte brüken. Von dannen bes off dy Rawsze iij myle, do mus man rümen myle vnd mus wol iij rutte brücken vnd dar andir mus man ouch wol iij rutte brücken, man mus ouch dy Rawsze dor offe man lyt brücken. Von dannen bes off dy Suppe iij myle, do mus man öbir al rümen, vnd mus iij brucken machen jczliche brücke eyne rutte läng. Vort an hat man ix myle bes jn das lant czu Slowisso, czu Wayswidendorf, do czwuschen hat man vaste vil czu rümen, do czwuschen mus man ix brücken machen; off der Suppe dy erste, dy andir off dem Sassene i/ rutte lang, abir eyns obir dy Sassene eyne brücke j rutte läng, dy vierde of dem Pobalxte j rutte läng, dy fümfte off der Jusse ij rutten czu brücken, ouch mus man off deser seyte öbir eyn bruch wo iiij zeyle brucken, off der andern seyte mus man j zeyl brücken, dy secliste brücke wol ij rutte lang, dy sebende off der Swyntowe i/ rutte lang, dy achte wol j rutte lang czu brücken, dy newnde off der Wyte, do mus man ouch eyne rute brucken.

---

[5]) Juraibach. fl. i. d. Wisocka (Udrija?)

XII. Kelias iš Isruties į Darsuniškius (1384).

...Anno Domini etc. lxxxiiij° in die ad vincula sancti Petri (do lis) Pabil von Instirburg dise wege czeichinen kein Dirsüne.

Dise wege wil Pabil von Instirburg furen kein Dirsüne. Das erste nachtleger von Instirburg czu Walkouwe[1]) voir den slegen; von Walkow iij mile vf ein flies das heiset die Narpe; von der Narpe iij/ mile vf die Rodappe mitten in den Baiten; von der Rodappe iij mile uf ein flies, das heist die Lipe; von deme flise, die Lipe, ij/ mile czu Dawdisken; von Dawdisken ij mile vf das flis Rause; von dem flise Rause ij mile vf die Süppe; von der Suppe ii/ mile vf ein flies, das heiset Kempesappe, do mus man ein flis bruckin vnd ij brucher, di haben beide ein seel; von danen ist bis czu Dirsüne vj. mile.

XIII. Kelias iš Šiaudiniškių (?Daudischken) į Alytų (1384).

„...Dise wege wil Qwewede von Tammow furen czu deme huse Aliten. Von Dawdisken vf die Rawse ij mile; von der Rawse iij mile vf die Süppe; von der Süppe iiij mile vf das flis Molwat[2]), vnd do sint ij bose brucher iczlichis eins seilis lank; von Molwat iiij mile bis czu dem huse Aliten, do ist ein flies czwisschen, das mus man bruckin, vnd die wege habin alle nachtleger wassirs vnd grasis genug. Ouch bekennet her sich wol von Dawdisken zcu Birsten[3]) vnd zcü Nammeniken[4]) vnd zcü Ponnüwe[5]).

XIV. Kelias į Merkinę ir kt.

„Dise wege wil Gedutte von Wargin[6]) furen in der wiltnisse ken Merkin zcü, vnd do bekennet her sich wol vnd ouch in deme lande vnd czu Aliten vnd czu Neüwenpillen[7]) vnd czu Pünnowe vnd czü Namenikin[8]).

---

[1]) Kitoj vietoj pavadinta Walkenow.

[2]) Leidėjas rašo: Ohne Zweifel die durch den Omalwabruch (o=um) fliessende Dawina (Dovinė).

[3]) Wirstany a/M.

[4]) Nemaniunai ar Nemunaičiai?

[5]) Punia a/M.

[6]) Im Sameland nw. von Königsberg.

[7]) Novopolė—Naujapilė? 4 M. östl. vn Darsunischki und M. s. ö. vn Wiekuny.

[8]) Nemaniūnai.

XV. Kelias iš Isruties į Merkinę.

Deme obirstern marshal ane allis sumen detur.

Noch unszm willegem gehorsam. Lieber her marschalk, ewer wisheit sal wissen, das Gedutte mit syner gesellschaft von gotes gnoden[1]) wol gesunt syn heim komen vnde habin alle ding wol entrichten, dor vmme ir sy hat vs gesandt vnde habin dy wege geczeichnet bis eyne myle von der Memel[2]) vnde vff eynen weg, der obir Memel recht geet in das landt. Das erste nachtleger wirt werdin vff jensyt den heynen czu Gauseniskin[3]), das andir nachtleger wirt czu Caniswig[4]), das dritte nachtleger wirt bi eyme zee der heisz der Gowayzen[5]) das virde nachtleger wirt vff der Dwissit[6]) deme flize, das fumfte nachtleger wirt vff eyne vlize, das heisz Possuutna[6]), das sechzte nachtleger wirt vff eyme zee, der heisz Wezezen[7]), das sebende nachtleger wirt vff der Suppen, das achte nachtleger wirt vff eyme flyze, das heisz Palle, das nunde nachtleger wirt vff eyme flize, das heisz Laksde[9]). Ouch visset, lieber her marschalk, das sich dy leitzlute besorgin, das man io dy zwei nachtleger müs legen vff jensyt der Suppen, als hi vor beschrebin synt, want sy sprechen, das sy vom letctzten nachtleger habin acht milen bis ken Merken vnde meynen, das sy gar gute wege vnde heymeliche geczeichent habin vnde hoffen, werdet irs czu roete, das ir wurdet rieten, das ir mit gotes hulffe wol sullet schaffen. Ouch habin sy vel lute in der wiltnis gefundin vnde vel hews. Ouch habin sy gefundin, das dy Littowen habin gefaren von der Memel bis vff den zee Zereens [10]) azerx[11]) unde von deme zee hat man dri milen bis ken Merken. Gegebin czu Insterburg am somtag noch Martini episcopi.

Pflezir czu Insterburg.

---

1) Kitam rankr. „Guden".

2) Kit. r. Mymel.

3) Prie Isruties.

4) ?

5) Tarp Galdapės ir Kovaičiu.

6) Į Vištyčio ežerą įtekantis upelis. Vištyčio ežeras Melno taikos dok. vadinamas „Dwystytz".

7) Vižainio ež.

8) (Palios?)

9) netoli Lazdijų?

10) Seirijų ež.

11) Taip esą parašyta originalo rankraštyj. bet du nuorašai rodo *Merį* ir komentatorius linkęs skaityti *Merx*; iš tikrųjų čia bus greičiau but vokiečių gerai nesuprastas *ežeras* (Serijų azers?).

XVI. Kelias iš Isruties į Merkinę (1384).

„... Dese wege wil Briole von Colonen fuern kein Merken czü. Das erste nachtleger von Instirburg czü Tawteniskin vf des Pissa von den Baiten; das sin v. mile. Von Tawteniskin iiij mile vf die Ywade, do sint czwe bose brucher eins seiles lank; von der Ywade iiij miel vf die Sirwinte; von der Sirwinte iiij mile vf die Süppe; von der Süppe bis vf ein flis, das heisz die Lasde, iiij mile, do czwisschen mus man iij flies brücken vnd czwe brücker czweer seel lank. Von deme flise Lasde ij mile vnd einen see, der heiset Seere, do sint czwe brucher czwisschen eins seilis lank. Von deme see Seere iij mile bis czü Merkin, das ist ein rüm feldt, vnd die wege hat man alle nachtleger grasis vnd wassirs genüg.